

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hanna Möller

Ju fler kockar, desto sämre soppa? – Om fullmakt i entreprenadavtal

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: Period 1 HT2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod	6
1.4 Forskningsläge och material	7
1.5 Avgränsningar	9
1.6 Terminologi	9
1.7 Disposition	10
2 ENTREPRENADRÄTT	12
2.1 Entreprenadrätten och dess särdrag	12
2.2 Entreprenadavtalet	13
3 STANDARDAVTALET AB 04	15
3.1 Allmänt	15
3.2 Ombud och andra än ombud	16
3.2.1 Ställningsfullmakt	18
3.2.2 Toleransfullmakt	19
3.2.3 Kombinationsfullmakt	19
3.2.4 Ombudets behörighet upphör	19
3.3 Startmöte och byggmöte	20
3.4 ÄTA-arbete	21
3.4.1 Innebörden av ÄTA-arbete	21
3.4.2 ÄTA-arbetets formkrav	22
4 FULLMAKT	24
4.1 Inledning	24

4.2	Teorier och bakomliggande intressen	24
4.2.1	Bakgrund	24
4.2.2	Viljeteorin	25
4.2.3	Tillitsteorin	26
4.3	Viljeförklaringar	27
4.4	Reglering av fullmaktsinstitutet	28
4.5	Behörighet och befogenhet	30
4.6	Självständig och osjälvständig fullmakt	31
4.6.1	Kommentar	31
5	FULLMAKT OCH RÄTTSPRAXIS	33
5.1	Inledning	33
5.2	Tidigare VD	33
5.2.1	Omständigheter	33
5.2.2	Bedömning	33
5.2.3	Sammanfattande synpunkter	34
5.3	Konsulten	35
5.3.1	Omständigheter och bedömning	35
5.3.2	Sammanfattande synpunkter	35
5.4	Divisionschefen	36
5.4.1	Omständigheter och bedömning	36
5.4.1.1	Tillitskravet	37
5.4.1.2	Härrörandekravet	37
5.4.2	Sammanfattande synpunkter	38
5.4.2.1	Avslutande kommentar	40
5.5	Platschefen	40
5.5.1	Omständigheter	40
5.5.2	Bedömning	40
5.5.2.1	Tillitskravet	41
5.5.2.2	Härrörandekravet	41
5.5.3	Sammanfattande synpunkter	41
6	ANALYS	43
6.1	Inledning	43
6.2	Hur kommer fullmaktsinstitutet till uttryck i AB 04?	43
6.2.1	Slutsats	45
6.3	Hur inverkar de allmänna fullmaksreglerna vid tillämpning av AB 04?	46
6.3.1	Slutsats	48
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	50

Summary

The purpose of this thesis is to examine the rules on power of attorney within construction contract law. To fulfill the purpose, the standard-form contract AB 04 and its articles regarding power of attorney will be examined in relation to the general regulations of power of attorney under Swedish law.

AB 04 stipulates a right for the developer and the contractor to appoint a representative. It also stipulates the possibility for the developer and the contractor to authorize others. This authorization shall be made clear at the construction start meeting. The developer and the contractor then act as grantors and their representatives as agents. When the agent acts within the scope of its authority, the grantor becomes contractually bound with the third party while the agent is not a part of the contract. The necessary conditions in the AB 04 article regarding representatives stipulates that the authority is limited to *questions in relation to the construction* and to *make financial and other settlements*. The thesis suggests that the authority is limited in time and that the representative, in addition to order ÄTA-work, approve an extension of time and other questions in relation to the construction, also holds the authority to agree on dispute resolution.

The article regarding representatives in AB 04 is designed to meet the requirements of the second chapter of the Swedish Contracts Act regarding power of attorney. The general regulation of power of attorney under Swedish law is also of importance when people, not authorized according to AB 04, are making decisions. Through two recent judgments, the Supreme Court has introduced a new type of power of attorney that is based on a third party's perception regarding the agent's authority. This has been criticized in legal doctrine, mainly due to the fact that the Supreme Court has made a distinction between a power of attorney based on the grantor's intent and a power of attorney based on the third party's perception regarding the agent's authority. The perception of a third party is of legal significance regardless the distinction made by the Supreme Court.

From a construction law perspective these judgments are of specific interest since the Supreme Court stated a number of circumstances of particular importance for evaluating a third persons perception regarding a representative's authority. The circumstances has been addressed in a construction law case from 2016 and will most certainly also be invoked in future construction law disputes regarding authority.

Sammanfattning

Uppsatsen syftar till att redogöra för fullmakt i entreprenadavtal. För att uppnå detta syfte kommer uppsatsen att utreda reglerna om fullmakt i AB 04 och dess förhållande till det allmänna fullmaktsinstitutet.

I AB 04 kommer fullmakt till uttryck genom bestämmelsen om ombud och bestämmelsen om startmöte där behörighet för andra än ombuden kan klargöras. Enligt allmän fullmaktsterminologi intar beställare och entreprenör rollerna som huvudmän och deras ombud intar rollerna som mellanmän. Mellanmännen har behörighet att för sina huvudmän företa rättshandlingar med bindande verkan mot tredje man. Ombuden har i enlighet med AB 04 en långtgående behörighet att företräda sina huvudmän i *frågor rörande entreprenaden* samt att *träffa ekonomiska och andra uppgörelser*. Uppsatsen utreder vad som kan tänkas omfattas av dessa rekvisit. Mycket tyder på att behörigheten är tidsbegränsad och att ombuden utöver behörighet att beställa ÅTA-arbete, berättiga tidsförlängning och andra frågor rörande entreprenaden även har behörighet att besluta om uppgörelser av tvistelikhande karaktär.

Ur motiv till tidigare upplagor av AB 04 framgår att bestämmelsen om ombud är utformad för att uppfylla kraven för de allmänna bestämmelserna om fullmakt i andra kapitlet i Avtalslagen. Fullmaktsinstitutet får även betydelse vid en situation då AB 04:s regler inte omfattar viss situation, exempelvis då andra än ombud eller de personer som är speciellt upptagna i startmötesprotokoll vidtar rättshandlingar. Det är främst den så kallade ställningsfullmakten som regleras i Avtalslagen samt de fullmakter som utvecklats genom praxis som får betydelse. HD har genom två nyligen meddelade domar introducerat en ny typ av fullmakt, tillitsfullmakt, som är av särskilt intresse. Fullmakten har kritiserats i doktrin, främst på grund av att HD gör en uppdelning mellan fullmakter grundade på huvudmannens viljeförklaring och fullmakter grundade på tredje mans befogade tillit. Detta skymmer det faktum att tredje mans befogade tillit har betydelse även vid bedömning av andra fullmakter än den HD väljer att kalla *tillitsfullmakt*.

Ur ett entreprenadrättsligt perspektiv är fallen särskilt intressanta då HD slagit fast vilka omständigheter som är av särskild betydelse vid bedömningen av om befogad tillit ska anses föreligga. Omständigheterna har fått genomslag i bland annat ett entreprenadrättsligt hovrättsfall från 2016 som refereras i uppsatsen och kommer med största sannolikhet även att återopas vid framtida entreprenadrättsliga tvister gällande behörighet.

Förord

Älskade mamma, pappa och Johan – mina förebilder och min stora trygghet. Tack för ert ständiga stöd, all uppmuntran och för att ni alltid tror på mig. Tack Anders för all kärlek, tålamod och alla peppande samtal. Du är min klippa. Tack fina Lundavänner för alla minnen. Ni har gjort mina fem år i Lund oförglömliga.

Till sist vill jag även rikta ett tack till min handledare, professor Per Samuelsson, för värdefulla råd och synpunkter under arbetets gång.

Hanna Möller
Lund, januari 2017.

Förkortningar

AB 04	Allmänna Bestämmelser AB 04 för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BKK	Byggandets kontraktskommitté
HD	Högsta domstolen
KtjL	Konsumenttjänstlag (1985:716)
KöpL	Köplag (1990:931)
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II
VD	Verkställande direktör
ÄTA-arbete	Ändring-, tillägg-, samt avgående arbete

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Jag blev först introducerad till entreprenadrätten genom den fördjupningskurs som professor Per Samuelsson höll vårterminen år 2016 vid Lunds universitet. Att under fyra år ha studerat juridik men aldrig tidigare hört talas om entreprenadrätt är i sig ett tydligt tecken på att entreprenadrätten utgör en relativt säregen del av juridiken, om än ett område på frammarsch. Byggindustrin är nödvändig för samhällets funktioner och utgör en av Sveriges absolut största industrier med investeringskostnader som uppgår till mångmiljardbelopp.¹ Trots detta utgör entreprenadrätten ett oreglerat område där rättsläget många gånger är oklart. Det är främst områdets säregna karaktär och dess allt mer uppmärksammade utveckling som väckt mitt intresse och som bidragit till att jag vill fördjupa mig i just entreprenadrätt.

Under min praktik på Advokatfirman Lindahl i Helsingborg uppmärksammades vid ett praktikerseminarium den 28 oktober 2016 problematiken kring huruvida rättshandlingar företagna av personer som inte omfattas av reglerna om fullmakt i AB 04 ska anses bindande eller inte. Samspelet mellan fullmactsreglerna i AB 04 och det allmänna fullmaktstitutet hamnade då på tapeten.²

Möjligheten för personer att genom mellanmän sluta bindande avtal har sedan länge varit en viktigt och nödvändig förutsättning för affärlivets utveckling och effektivitet. Även i dagens moderna samhälle existerar behovet. Fullmaktsrätten är ett rättsområde som varit föremål för utveckling som väcker flera intressanta frågeställningar. Inte minst utifrån NJA 2013 s. 659 som berörde frågan om vad tredje mans tillit har för betydelse vid bedömningen av om en rättshandling ska anses bindande. I NJA 2014 s. 684 introducerade HD vad som tycks vara en ny typ av fullmakt. Vad får denna nya rättspraxis för inverkan vid tillämpning av entreprenadavtalet? Hur kommer bestämmelserna om fullmakt till uttryck i AB 04? Och hur ska entreprenadbranschens representanter förhålla sig till reglerna om fullmakt i AB 04 respektive den allmänna fullmaktsrätten för att nå önskat resultat?

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att redogöra för fullmakt i entreprenadavtal. För att uppnå detta syfte kommer uppsatsen att utreda reglerna om fullmakt i AB 04 och dess förhållande till det allmänna fullmaktstitutet.

---

¹ Samuelsson (2011), s. 19. Se även Källenius (1960), s. 12.

² Fullmaktstitutet syftar bl.a. till de regler som kommer till uttryck i andra kapitlet AvtL. AB 04 utgör ett av de största tillika mest frekvent tillämpade standardavtalen på entreprenadrättens område.

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i följande två frågeställningar.

- Hur kommer fullmaktsinstitutet till uttryck i AB 04?
- Hur inverkar de allmänna fullmaktsreglerna vid tillämpning av AB 04?

1.3 Metod

Den för uppsatsen valda metoden är rättsdogmatisk metod. Lena Olsen väljer att definiera rättsdogmatisk metod som att den syftar till att beskriva, systematisera och tolka gällande rätt.³ Claes Sandgren menar att gällande rätt inte existerar i sig utan att den som följer de allmänt accepterade reglerna för juridisk argumentation kommer nå ett resultat som kan definieras som gällande rätt. Den rättsdogmatiska metoden syftar till att försöka nå ett resultat som med generell räckvidd kan vara av värde för rättstillämpningen, därför anses den utgöra den bäst lämpade metoden för att uppnå syftet med denna uppsats.⁴

Tillvägagångssättet för den rättsdogmatiska metoden baseras på en analys av de källor som utpekats av rättskällevärdet – lag, förarbeten, prejudikat och doktrin.⁵ Det kan även vara motiverat att gå utöver rättskällevärdets strikta ramar för de fall det rör sig om nyare rättsområden där auktoritativa källor inte finns att tillgå för en gedigen analys och argumentation.⁶ Bl.a. Aleksander Peczenik är av denna uppfattning och han kategoriserar de källor som tillämpas vid en rättsdogmatisk metod i källor som *ska*, *bör* och *får* användas. De källor som faller utanför rättskällevärdets ramar och som hör till kategorin av källor som *får* användas kan bl.a. bestå av informellt material representativt för vissa sedvänjor eller olika värderingar i samhället.⁷ Då uppsatsen behandlar ett förhållandevis utforskat område är det av vikt att arbeta utifrån ett något friare perspektiv än vad en strikt rättsdogmatisk tillämpning förespråkar, därför kommer även källor som faller utanför rättskällevärdet att tillämpas.

Även rättskällornas inbördes förhållande har diskuterats.⁸ Ur denna aspekt är det av särskild vikt för uppsatsen att göra ett kort nedslag i diskussionen kring prejudikatets räckvidd i förhållande till uttalanden *ratio decidendi* respektive *obiter dicta*. Med andra ord uttalanden som är nödvändiga för utgången i målet respektive sådana uttalanden av domstolen som går utöver vad som är nödvändigt. I NJA 2014 s. 684 anförde Stefan Lindskog för egen del ett uttalande *obiter dicta* som vidare kommer diskuteras i uppsatsen.⁹ Åsikten kring att uttalanden *obiter dicta* bör tillmätas mindre betydelse tar sin utgångspunkt i en rädsla för att de är svårare att överblicka

---

³ Olsen (2004), s. 111.

⁴ Sandgren (2015), s. 43; Sandgren (2005), s. 650.

⁵ Sandgren (2015), s. 43.

⁶ Peczenik (1995), s. 315 f; Olsen (2004), s. 119 f; Sandgren (2005), s. 652 f.

⁷ Peczenik (1995), s. 315 f.

⁸ Munck (2014), s. 199.

⁹ Stefan Lindskog är ledamot och ordförande i Högsta domstolen.

konsekvenserna av och inte är lika väl underbyggda som uttalanden ratio dicidendi. Klart är att uttalanden ratio dicidendi anses prejudicerande och att uttalanden obiter dicta utgör en rättskälla, om än med ett lägre rättskällevärde.¹⁰ Då uppsatsen till viss del utreder gällande rätt bör tillvägagångssättet för bedömning av prejudikatvärde kommenteras. Peter Westberg menar att en sådan bedömning bör utgå från fem kvalitéer, dessa kvalitéer kommer att utgöra utgångspunkten för min bedömning. Han menar att rättssatsen i prejudikatet ska vara (1) begripligt, (2) rationellt motiverat, (3) praktikabelt, (4) ha ett betydande mått av generalitet (5) samt vara avpassat till rättssystemet i övrig.¹¹

Den rättsdogmatiska metoden har inte existerat utan kritik. Metoden påstås vara motsägelsefull då rättskällevärdet, som utgör en del av metoden, även utgör en del av själva rättssystemet. Som ett resultat av kritiken får metoden inte enbart anses ge uttryck för en deskriptiv egenskap, utan även anses innefatta ett möjligt moment av analys och vidareutveckling. Det ges därmed utrymme för att kritiskt granska gällande rätt och föreslå egna lösningar på eventuell problematik.¹²

1.4 Forskningsläge och material

Generellt är den svenska rättsvetenskapliga litteraturen om entreprenadrätt och entreprenadavtal bristfällig. Under tidigt 1900-tal utgav Hugo Wikander två arbeten som kan sägas utgöra de första bidragen till den entreprenadrättsliga litteraturen.¹³ Därefter dröjde det närmre ett halvt sekel innan Sten Källenius gav ut en kommentar till AB 54 som än idag är ett högt ansett och mycket inflytelserikt bidrag till entreprenadrättens utveckling.¹⁴ Även Stig Hedberg har gett ut kommentarer till såväl AB 04 som dess tidigare upplagor.¹⁵ Hedbergs upplagor är främst avsedda för en målgrupp bestående av icke-jurister. Han menar själv att behovet av handfasta förklaringar till de komplicerade texterna i AB krävs för att de icke-jurister som dagligen arbetar med entreprenader ska kunna förses med raka beskrivningar av hur paragraftexterna är tänkta att tillämpas. Hedbergs arbeten har likväl ansetts väga tungt i den juridiska diskussionen kring entreprenadrättens tillämpning och har därför till stor del använts som källa i den kommande framställningen.¹⁶

Då lagstiftning på området saknas utgör standardavtalet AB 04 utgångspunkten för uppsatsen. Den utgör inte något auktoritär rättskälla, men den primära i följande framställning. Även motiv och kommentarer till såväl AB 04 som dess tidigare upplagor kommer att beröras i uppsatsen då de kan liknas vid förarbeten. Motiven utgör inte heller någon auktoritär

---

¹⁰ Munck (2014), s. 205 f; Gregow (2015/16), s. 36.

¹¹ Westberg (2000), s. 614.

¹² Olsen (2004), s. 119 f; Sandgren (2005), s. 652 f; Peczenik (1995), s. 313.

¹³ Wikander (1913), Wikander (1916).

¹⁴ Källenius (1960). Se även Samuelsson (2011), s. 32.

¹⁵ Hedberg (2010). Se även Samuelsson (2011), s. 31.

¹⁶ Förord till Hedberg (2010). Se även Samuelsson (2011), s. 31.

rättskälla som förarbeten till lagregler gör. Däremot utgör de en primär rättskälla i förhållande till standardavtalen eftersom de får anses ge uttryck för tankarna bakom dess utformning.¹⁷ Den doktrin som behandlas i uppsatsen representeras av både litteratur och artiklar från såväl professorer som praktiker inom entreprenadrättens område. För att säkerställa källornas tillförlitlighet är de artiklar som använts publicerade i kända juridiska tidskrifter så som Svensk juristtidning och Juridisk tidskrift.

Även Per Samuelsson har nyligen gett ut en kommentar till AB 04 som särskilt bör nämnas eftersom den har haft stort inflytande på följande framställning. Därutöver har Samuelssons bok *Entreprenadavtal* fått väga tungt som källa i uppsatsen av den anledningen att den intar en unik position i den entreprenadrättsliga doktrinen. Samuelsson både problematiserar och redogör för entreprenadavtalet och entreprenadrättens särdrag.¹⁸ För att nyansera dess genomslag behandlar uppsatsen Mikael Mellqvists artikel, eller snarare recension, av Samuelssons bok. Som komplement till den begränsade tillgång av svensk doktrin på entreprenadrättens område har litteratur med status liknande praktiska handböcker använts. Detta för att kunna ge stöd åt en mer nyanserad argumentation och vägledning i de delar av uppsatsen som diskuterar tillämpningen av AB 04.¹⁹ Hit hör exempelvis litteratur av Sture Johansson, Robert Deli och Lars-Otto Liman.²⁰

På senare tid har entreprenadavtalet även behandlats i avtalsrättslig doktrin. Av särskilt intresse är Bertil Bengtssons litteratur *Särskilda avtalstyper I*, Christina Rambergs *Kontraktsrätten: en introduktion* samt Jan Hellner, Richard Hager och Annina H. Perssons framställning i *Speciell avtalsrätt II*.²¹ Till den avtalsrättsliga litteraturen hör även det material som har använts för utredningen av det svenska fullmaktsinstitutet. Utgångspunkten för uppsatsen har varit Kurt Grönfors och Rolf Dotevalls kommentar till avtalslagen, Axel Adlercreutz, Lars Gorton och Eva Lindell-Frantz framställning *Avtalsrätt I* och boken *Allmän avtalsrätt* av Jan Ramberg och Christina Ramberg.²² Denna doktrin är auktoritär inom den allmänna avtalsrätten.

Uppsatsens urval av rättspraxis grundar sig på om rättsfrågan rör tillämpning av fullmaktregler samt om de är av betydelse för att kunna besvara uppsatsens frågeställningar. Fyra rättsfall refereras i kronologisk ordning. Två av fallen är uppmärksammade avgöranden från Högsta domstolen eftersom de bidragit till den senaste utvecklingen inom den allmänna fullmaktsrätten.²³ Därutöver refereras två hovrättsfall för att representera den entreprenadrättsliga aspekten. Fallen är i sig inte prejudicerande men har ändå bedömts vara av vikt för den

---

¹⁷ Bernitz (2013), s. 32.

¹⁸ Samuelsson (2011), Samuelsson (2016).

¹⁹ Mellqvist (2013).

²⁰ Johansson (2007); Deli (2012); Liman (2007).

²¹ Bengtsson (1976); Ramberg (2005); Hellner, Hager & Persson (2015).

²² Grönfors & Dotevall (2016); Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016); Ramberg & Ramberg (2016).

²³ NJA 2013 s. 659 och NJA 2014 s. 684.

entreprenadrättsliga utvecklingen gällande fullmakt eftersom rättsfrågan rör huruvida behörighet förelegat för personer som inte utgjort ombud i enlighet med AB 04.²⁴ Fallen visar på hur de allmänna reglerna gällande fullmakt får genomslag vid behörighetsbedömningen i entreprenadvister. Christina Rambergs artikel om NJA 2013 s. 659 samt Ola Svensson, Konrad Lundberg och Christine Stridsbergs artiklar om NJA 2014 s. 684 utgör det viktigaste materialet för problematiseringen och förståelsen av rättsfallen.²⁵

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i att standardavtalet AB 04 gäller mellan två kommersiella parter. Uppsatsen kommer att redogöra för bestämmelserna om fullmakt i AB 04, de allmänna reglerna om fullmakt i andra kapitlet AvtL och de genom praxis utvecklade fullmakterna tolerans-, kombinations- och tillitsfullmakt. Andra representationsformer kommer inte att beröras eftersom det faller utanför ramen för vad som krävs för att uppfylla uppsatsens syfte. Uppsatsen redogör kort för entreprenadrättens utveckling, dess karaktäristiska drag samt entreprenadavtalet men syftar inte till att vara uttömmande i denna del. Detta gäller även för redogörelsen av AB 04 och fullmaktsinstitutet då uppsatsen endast kommer att beröra de aspekter som anses nödvändiga för att ge läsaren bästa förutsättningar att tillgodogöra sig framställningen.

Tolkning av standardavtal kommer endast kort att nämnas och inte djupare diskuteras. Området är omfattande och mycket omdiskuterat men faller utanför vad som krävs för att uppfylla syftet med denna uppsats. Gällande rättspraxis på entreprenadrättens område är den relativt begränsad eftersom många tvister avgörs genom skiljeförfarande. Då skiljedomar som regel inte är offentliga har uppsatsen istället avgränsats till avgöranden från allmän domstol. Fyra rättsfall refereras i uppsatsen och tyngdpunkten ligger i domstolens resonemang kring fullmakt.

1.6 Terminologi

Juridiska begreppsbestämningar eller definitioner är oftast avsedda att vara normativt utslagsgivande. Men terminologin nedan ska förstås som en definition av hur jag, som författare, avser att tillämpa uttrycket i den fortsatta framställningen.²⁶

När uppsatsen behandlar de partskonstellationer som uppstår vid tillämpandet av fullmakter kommer den som företräds att kallas *huvudman*, den som företräder eller rättshandlar för huvudmannens räkning kommer att benämnas *mellanman* och den mot vilken rättshandlingen företas kommer att kallas *motpart* eller *tredje man*. Det har i doktrin framförts kritik över att

---

²⁴ Svea hovrätt, mål nr T 694-12 och Svea hovrätt, mål nr T 3425-15.

²⁵ Ramberg (2013/14), Svensson (2015/16); Lundberg (2015/16); Stridsberg (2014/15).

²⁶ Jfr Peczenik m.fl. (1985), s. 37.

benämna den person gentemot vilken rättshandlingen företas som tredje man av den anledningen att det inte återspeglar situationen korrekt. Tredje man är i själva verket inte utomstående utan avtalspart.²⁷ Väl medveten om kritiken kommer uppsatsen att använda benämningen tredje man av bl.a. den anledningen att AvtL, som återkommande diskuteras i uppsatsen, använder samma benämning.

Hur en författare formulerar sig är av stor betydelse för hur läsaren uppfattar och tar till sig det budskap som författaren önskar förmedla. Inte minst juridiska texter kan vara komplicerade till sitt innehåll vilket, enligt min mening, innebär att författaren i än större utsträckning ska fundera över bästa sätt att tydligt utforma sin text. Textens utformning kan influera läsaren i större utsträckning än vad som omfattas av de frågor som direkt behandlas. Det får därmed anses nödvändigt att jag som författare ägnar en tanke åt mitt förhållningssätt till bland annat könsneutrala benämningar. Huruvida juridiska texter bör ta hänsyn detta råder det delade meningar om i juridisk litteratur. Jag har medvetet valt att i uppsatsen genomgående använda mig av ordet *han*. Motiveringen ligger i att ordet *hen* inte fullt ut är ett accepterat ord i det svenska språket och min uppfattning är att en sådan benämning, i just denna uppsats, hade tagit för mycket fokus från texten.²⁸

1.7 Disposition

Uppsatsen består av sex kapitel. I det inledande kapitlet har ämnesval och frågeställningar redogjorts för. För att på bästa sätt kunna tillgodogöra sig uppsatsens innehåll kommer läsaren i kapitel två att få en övergripande redogörelse för entreprenadrätten och dess särdrag samt för entreprenadavtalet. I kapitel tre får läsaren en redogörelse över standardavtalet AB 04 med särskilt nedslag i de för uppsatsen relevanta bestämmelserna. Av särskild vikt är bestämmelsen gällande ombud, därför utreds dess omfattning särskilt. Läsaren får även en inblick i den s.k. ställningsfullmakten samt de fullmakter som utvecklats genom praxis eftersom de kan komma att få betydelse då fullmakt i AB 04 inte omfattar viss situation. Uppsatsens fjärde kapitel redogör för regleringen av fullmakt i andra kapitlet AvtL, dess innebörd och omfattning. Här får läsaren även en något djupare förståelse för de bakomliggande intressen och teorier som bidragit till utvecklingen av det svenska fullmaktsinstitutet. I kapitel fem behandlas rättspraxis i förhållande till fullmakt. Av särskild vikt i detta kapitel är vad tredje mans befogade tillit har kommit att få för betydelse i svensk fullmaktsrätt genom NJA 2013 s. 659 respektive NJA 2014 s. 684. Här redogörs även för två entreprenadrättsfall där allmänna regler om

---

²⁷ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 180.

²⁸ För den intresserade läsaren beskriver Lando (2014) de olika ståndpunkterna kring könsneutrala benämningar i juridiska texter. Angående benämningen *hen* som inte ännu fullt ut accepterat ord i det svenska språket hänvisas till Institutet för språk och folkminnen, <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2Fcgi-bin%2Fsrfl%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Dhen%26svar%3D78354&sv.url=12.c17e514db30b2a810ea>.

fullmakt har fått genomslag vid bedömning av om behörighet har förelegat. Läsaren får även ta del av kritiska synpunkter gällande rättsfallen som har framförts i doktrin. I det sjätte och avslutande kapitlet presenteras uppsatsens analys för att ge svar på de frågeställningar som har formulerats för att uppfylla uppsatsens syfte.

2 Entreprenadrätt

2.1 Entreprenadrätten och dess särdrag

Entreprenader är ofta stora och komplexa byggprojekt med investeringskostnader som uppgår till mångmiljonbelopp. Termen entreprenad har dock inte någon vedertagen definition.²⁹ Bernitz menar att entreprenad omfattar bygg- och anläggningsverksamhet.³⁰ Ramberg menar att entreprenad utgörs av en tjänst där beställaren låter entreprenören bygga ett visst objekt alternativt utföra ett arbete på en redan befintlig sak.³¹ Johansson framhåller att en entreprenad avser uppförandet så väl som ändringar av byggnad eller anläggning på fast egendom.³² Som framgår ovan råder det delade meningar kring vad termen entreprenad kan tänkas innefatta. Johansson menar att entreprenad, oavsett dess omfattning, kan delas upp i en vidare respektive snävare betydelse. Den vidare betydelsen omfattar allt arbete på byggnad eller mark, medan den snävare betydelsen endast omfattar byggnadsindustrins kontrakt.³³ Med utgångspunkt i denna uppdelning och med beaktande av uppsatsens syfte kan den följande framställningen främst sägas behandla den snävare betydelsen.

Diskussioner kring hur entreprenadavtalet ska placeras i den juridiska jungeln av rättsområden och lagregler har varit föremål för diskussion. Dess särprägel har betydelse för hur den rättsliga bedömningen i anledning av entreprenadrättstvister bör förstås. Avtalet har genom tiderna ofta sammankopplats med det så kallade arbetsbetinget. Arbetsbetinget syftar till de situationer då avtal sluts om att en arbetsprestation ska uppnå visst resultat mot ersättning.³⁴ Det har dock kritiserats att arbetsbetinget används synonymt med entreprenadavtalet.³⁵ Källenius anser att entreprenadavtalet borde hållas isär från både arbetsbetinget och regleringarna i KöpL.³⁶ Källenius är en av flera förespråkare till entreprenadavtalets position som självständig avtalstyp.³⁷ Samuelsson instämmer dock inte i ovanstående eftersom entreprenadavtalet inte omfattas av en lagstiftning endast tillämplig på entreprenadavtal. Han menar att inte heller *Allmänna bestämmelser*, som en oskriven kontraktsrättslig norm, ger anledning att se

---

²⁹ Hellner, Hager & Persson (2015), s. 140; Se även Ingvarsson & Utterström (2015), s. 20. Termen ska inte redogöras för uttömmande utan läsaren är tänkt att få en kort överblick över de förgrenade åsikterna.

³⁰ Bernitz (2013), s. 32.

³¹ Ramberg (2005), s. 33.

³² Johansson (2007), s. 13.

³³ Johansson (2007), s. 14.

³⁴ Samuelsson (2011), s. 13 f.

³⁵ Bengtsson (1976), s. 103; Källenius (1960), s. 13; Samuelsson (2011), s. 13 f.

³⁶ Källenius (1960), s. 13 f.

³⁷ Se även Bengtsson (1976), s. 104; Hellner, Hager & Persson (2015), s. 141; Johansson (2007), s. 14; Bernitz (2013), s. 32.

entreprenadavtalet som en självständig avtalstyp.³⁸ Däremot instämmer han i att förutsättningar som krävs för uppförande av byggnad eller anläggning är så speciella att entreprenadavtalet bör hållas isär från den allmänna förmögenhetsrättsliga systematiken.³⁹ Som ett försök att nå sammanhållen normbildning och framhålla de förväntningar som avtalsformen är förknippad med har Samuelsson gjort ett försök att enhetligt definiera termen entreprenadavtal.⁴⁰ Samuelsson menar att ”entreprenadavtal är sådana avtal där den ena parter (entreprenören) åtar sig att inom angiven tid utföra vissa avtalade bygg- och anläggningsarbeten och där den andra parten (beställaren) är tillförsäkrad en rättslig kompetens att fortlöpande ändra motpartens åtagande under avtalets löptid (ändringsbefogenhet)”⁴¹. Definitionen har dock inte fallit alla i smaken så till vida att den inte kan sägas utgöra en allmängiltig definition av entreprenadavtal.⁴²

2.2 Entreprenadavtalet

Entreprenadrätten har på senare tid haft en brant utvecklingskurva.⁴³ HD har dömt i allt fler entreprenadrättstvister vilket har lett till att ny praxis har vuxit fram.⁴⁴ För entreprenadavtal likväl som för övriga avtal på obligationsrättens område gäller AvtL och dess allmänna bestämmelser vid bedömning huruvida avtal kommit till stånd.⁴⁵ Däremot återfinns inte entreprenadavtal i någon lagstiftning eller annan författningstext och har inte heller någon legaldefinition.⁴⁶ Den lagreglering som ligger närmast tillhands är KtjL som endast omfattar uppförandet av småhusentreprenader.⁴⁷ KöpL undantar uttryckligen uppförande av byggnad eller annan fast anläggning på mark eller i vatten från sitt tillämpningsområde.⁴⁸

Entreprenadavtalet omfattar projekt som är unika i varje situation. Projekten utförs i olika miljöer, på olika markförhållanden och med olika förutsättningar avseende omgivningen i övrigt.⁴⁹ Avtalet reglerar inte en situation där prestationerna utbyts vid ett och samma tillfälle, utan istället en situation där prestationer utbyts under längre tidsperiod. Tidsaspekten medför att alla förutsättningar för arbetet inte är förutsebara från start. Därför innehåller entreprenadavtalet en ändringsbefogenhet för beställaren.

---

³⁸ Allmänna bestämmelser syftar till de olika standardavtalen inom den svenska byggsektorn.

³⁹ Samuelsson (2011), s. 13, 17.

⁴⁰ Samuelsson (2011), s. 46 f.

⁴¹ Samuelsson (2011), s. 17.

⁴² Mellqvist (2013), s. 236.

⁴³ För diskussion kring huruvida entreprenadrätten ska ses som ett särskilt rättsområde hänvisas den intresserade läsaren till Samuelsson (2011), kapitel 2.2. Jfr Mellqvist (2013), s. 236.

⁴⁴ Ingvarsson & Utterström (2015), s. 20.

⁴⁵ Se 1 § AvtL.

⁴⁶ Samuelsson (2011), s. 13.

⁴⁷ Liman (2007), s. 15; Samuelsson (2011), s. 13.

⁴⁸ 2 § första stycket KöpL.

⁴⁹ Ingvarsson & Utterström (2015), s. 20 f.

Ändringsbefogenheten omfattar beställarens rätt att under arbetets gång ändra och anpassa det utifrån sina önskemål, vilket även utgör en av de mest karakteristiska egenskaperna hos entreprenadavtalet.⁵⁰

Ännu ett av avtalets särdrag är att det bygger på parternas samordning. Beställaren intar en aktiv roll för att prestationen enligt avtalet ska kunna genomföras. Beställaren är alltså inte enbart begränsad till att erlagga betalning, utan ansvaret ligger bl.a. i att samordna sitt arbete med övriga inblandade. Till skillnad från situationen vid ett köp så är det i entreprenader beställaren (köparen) som talar om för entreprenören (säljaren) vad denne vill ha och inte entreprenören (säljaren) som talar om för beställaren (köparen) vad som erbjuds.⁵¹ Som en effekt av att det saknas lagregler för parterna att stödja sig mot vid utförande av entreprenader har branschens olika parter framförhandlat s.k. *agreed documents*, d.v.s. gemensamt utarbetade allmänna avtalsvillkor på entreprenadrättens område. Dessa utgör ofta en del av entreprenadavtalet och reglerar detaljerat avtalsförhållandet för kommersiella parter i entreprenadbranschen. Bland dessa avtal utgör AB 04 ett av standardavtalen.⁵² I motsats till en lag så är standardavtalens tillämplighet underkastat det faktum att det tas in som en del av entreprenadkontraktet.⁵³

---

⁵⁰ Samuelsson (2011), s. 18; Ramberg (2005), s. 33 f.

⁵¹ Ramberg (2005), s. 33 f; Johansson (2007), s. 15.

⁵² Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 24; Bernitz (2013), s. 32, 63; Hellner, Hager & Persson (2014), s. 140; Samuelsson (2011), s. 22 f. För vidare diskussion kring standardavtalet AB 04, se kapitel 3.

⁵³ Bernitz (2013), s. 63.

3 Standardavtalet AB 04

3.1 Allmänt

Standardavtal utvecklas vanligtvis då det finns ett behov av att precisera rättsläget och fördela affärsrisker mellan parter i förhållande till dispositiv rätt. Entreprenadrätten står i relation till dessa behov då det som tidigare nämnts inte finns någon lagreglering gällande entreprenadavtalet, utöver småhusregleringarna i KtjL.⁵⁴

Ett av de största tillika mest frekvent tillämpade avtalen på entreprenadrättens område är AB 04. Avtalet är det senaste tillskottet av standardavtal för utförandeentreprenader.⁵⁵ Det är framförhandlat mellan representanter från både beställar- och entreprenörsidan och är utformat av BKK.⁵⁶ I förordet till AB 04 framgår att avtalet bygger på en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter för båda parter och att det syftar till optimal ekonomisk riskfördelning. AB 04 anses därmed ta hänsyn till båda parternas intressen på ett väl avvägt sätt vilket bidragit till att dess tillämpning förespråkas i stort inom branschen.⁵⁷ Avtalets disposition och utformning påminner i stor utsträckning om lagtext. Bestämmelserna är uppdelade mellan täckbestämmelser och fasta bestämmelser vilket innebär att parterna inom ramen för täckbestämmelserna har möjlighet att avtala om annat. Därutöver kompletteras avtalets bestämmelser av kommentarer som är tänkta att användas som vägledning vid tillämpning och tolkning av avtalets bestämmelser. Med det sagt syftar avtalet inte till att vara uttömmande vilket gör att det ofta tillkommer ett stort antal överenskommelser parterna emellan som gäller utöver vad som framgår av AB 04.⁵⁸

För att standardavtal ska utgöra avtalsinnehåll och anses inkorporerat vid kommersiella avtalsrelationer gäller som huvudregel att standardvillkoren ska ha uppmärksammats av motparten innan avtalsslutet. Vanligtvis sker det genom en hänvisning från kontraktet till standardavtalet.⁵⁹ Vid oklarheter kring bestämmelsernas tillämpning ska avtalet tolkas. I förordet till AB 04 framgår att avtalet har egna tolkningsregler, däribland ska kommentarerna i

---

⁵⁴ Bernitz (2013), s. 21.

⁵⁵ Utförandeentreprenad innebär att beställaren ansvarar för projekteringen och för att det slutliga objektet uppfyller avsedd funktion. Entreprenören ansvarar för utförandet. Se Förord till AB 04.

⁵⁶ I den ideella föreningen BKK representeras en majoritet av de tunga aktörerna inom byggbranschen. Exempelvis staten, kommunförbunden, privata beställarorganisationer, arkitekter, ingenjörer och entreprenörer. Det krävs konsensus mellan parterna vid förhandlingarna vilket gör att alla, om än i olika grad, står bakom resultatet av uppgörelsen. Se https://www.sverigesbyggindustrier.se/entreprenadjuridik-affarsavtal/om-standardavtal__367.

⁵⁷ Samuelsson (2011), s. 23 f; Förord till AB 04.

⁵⁸ Bernitz (2013), s. 32; Förord till AB 04.

⁵⁹ Bernitz (2013), s. 62 f; Grönfors & Dotevall (2016), s. 84 f.

och begreppsbestämningarna till standardavtalet vara vägledande.⁶⁰ Det bör uppmärksammas att HD på senare tid har tagit ett kliv in i det entreprenadrättsliga rummet och fastslagit en tolkningsmetod som inte alltid går hand i hand med de principer som AB 04 ger uttryck för. Tolkningsmetoden utgår primärt från partsviljan och vad som rent objektivt framgår av avtalet. Däremot har metoden förändrats genom att låta dispositiv rätt få större genomslag än tidigare jämfört med AB 04:s egna motiv, kommentarer och systematik.⁶¹

3.2 Ombud och andra än ombud

Parter förhandlar som utgångspunkt direkt med varandra, men rättshandlingar kan företas och avtal kan slutas även genom en representant eller en mellanman.⁶² För att ett entreprenadprojekt ska kunna fortskrida och parter ska kunna samverka i enlighet med entreprenadavtalet är det avgörande att parterna företräds av fysiska personer med behörighet att vidta handlingar som är nödvändiga för entreprenadens fortskridande.⁶³ Man har därav valt att i AB 04 införa en bestämmelse som ger parterna möjlighet att utse varsitt ombud med behörighet att företräda dem.

Bestämmelsen om ombud infördes redan i AB 54 som ett resultat av att tvister kring behörighet hade ökat markant. Bestämmelsen är i senare upplagor i sak oförändrad.⁶⁴ Ur Motiv AB 65 framgår att bestämmelsen är utformad för att uppfylla kraven på fullmakt i andra kapitlet AvtL.⁶⁵ AvtL tar sikte på att fullmakten är en viljeförklaring riktad från huvudman mot tredje man. Det är genom denna viljeförklaring som mellanmannen får behörighet att med bindande verkan företa rättshandlingar för sin huvudman.⁶⁶ Viljeförklaringen kan ta sig olika uttryck men något förenklat kan sägas att AvtL framhåller att fullmakt är en på avtal eller sedvänja grundad behörighet att företräda annan. Samuelsson menar att det inte går att konstatera någon utvecklad sedvänja specifikt för entreprenadrätten utan

---

⁶⁰ Förord till AB 04.

⁶¹ Se bl.a. NJA 2015 s. 3; NJA 2014 s. 960; NJA 2013 s. 271. För HD:s resonemang kring tillämpliga bestämmelser då AB 04 inte utgjorde avtalsinnehåll mellan parterna, se NJA 2013 s. 1174.

⁶² Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 176. Angående *representant* bör framhållas att begreppet inte har någon klar och entydig betydelse i nordiskt rättsspråk men att termen har sin grund i den under 1800-talet framvuxna representationsteorin som legat till grund för de svenska fullmaktsreglerna i AvtL. Jfr Grönfors (1961), s. 11 f samt Dotevall (1998), s. 60 f. Uppsatsen ämnar inte att närmre beröra termen eller dess bakomliggande teorier.

⁶³ Johansson (2007), s. 45 f; Liman (2007), s. 93.

⁶⁴ Källenius (1960), s. 80 f.

⁶⁵ Motiv AB 65 (1969), s. 71. I motiven framhålls även att om part meddelat särskilda inskränkande föreskrifter är det av vikt att detta klargörs för motparten som annars är berättigad att förlita sig på att ombudet, utan inskränkningar, har rätt att företräda sin huvudman som då blir bunden av ombudets agerande. Detta ligger även i linje med vad HD i senare praxis har fäst särskild vikt vid, se NJA 2013 s. 659 respektive NJA 2014 s. 684 i kapitel 5.

⁶⁶ NJA II 1915 nr 5, s. 184. För en mer djupgående analys och beskrivning av fullmaktsinstitutet, se kapitel 4.

att behörighet uppstår genom att ombud utses i enlighet med bestämmelsen i AB 04.⁶⁷ Bestämmelsen om ombud stadgas i AB 04 kap. 3 § 1 och lyder enligt följande.

”Vardera parten skall utse ombud för entreprenaden. Ombuden har behörighet att med bindande verkan företräda sin huvudman i frågor som rör entreprenaden samt att träffa ekonomiska och andra uppgörelser.”⁶⁸

Entreprenören och beställaren utgör vad som i allmän fullmaktsterminologi kallas för huvudmän och deras respektive ombud utgör mellanmän. Ovanstående reglering ger ombuden behörighet att med bindande verkan företa handlingar i frågor som rör entreprenaden samt frågor gällande ekonomiska och andra uppgörelser för sina huvudmäns räkning.⁶⁹ Behörigheten som följer av bestämmelsen är långtgående, men frågan är vilka praktiska handlingar som omfattas av bestämmelsens rekvisit.⁷⁰

Gällande behörighet att företräda huvudmannen i frågor rörande entreprenaden framhåller Samuelsson att behörigheten inte går att entydigt avgränsa eftersom karaktären hos alla entreprenader varierar. Utgångspunkten är, som bestämmelsen föreskriver, att behörigheten omfattar alla frågor som rör entreprenaden vilket får avgöras från fall till fall. Vidare stadgar bestämmelsen att ombudet även har behörighet att träffa ekonomiska och andra uppgörelser. Samuelsson diskuterar huruvida begreppet uppgörelser är avsett att omfatta tvistelikhande överenskommelser. Begreppsvalet för tankarna till en situation då parterna ska göra upp om något de inte är överens om. Vid en sådan tolkning av bestämmelsen skulle första delen utgöra en generell behörighet, medan andra delen skulle utvidga behörigheten till att även omfatta tvistelikhande överenskommelser av ekonomiskt eller annat slag.⁷¹ Exakt vad som omfattas av bestämmelsen är därför svårt att precisera. Av vikt att framhålla är att behörigheten som följer av AB 04 är ett bemyndigande grundat på avtal. Vill huvudmannen inte att behörigheten ska vara så omfattande som följer av avtalet få huvudmannen meddela ombudet begränsningar. Av vikt är att dessa inskränkande föreskrifter klargörs även för motparten.⁷² Bestämmelsen ställer inte upp några kompetenskrav gällande ombudet, det står parterna fritt att själva bestämma vem de önskar tillfördela positionen.⁷³

Att andra än ombuden företräder parterna är i många fall nödvändigt för att arbetet ska kunna fortsätta som planerat. Ofta blir statusen av sådana beslut ifrågasatta p.g.a. oklarhet kring huruvida personen har haft behörighet eller inte.⁷⁴ När någon uttrycklig fullmaktsförklaring inte har gjorts så kan

⁶⁷ Samuelsson (2016), s. 172 f.

⁶⁸ AB 04 kap. 3 § 1.

⁶⁹ Deli (2012), s. 85.

⁷⁰ Samuelsson (2016), s. 174 f.

⁷¹ Samuelsson (2016), s. 175.

⁷² Deli (2012), s. 85. För närmre diskussion kring befogenhet, se kapitel 2.5.

⁷³ Motiv AB 65 (1969), s. 71. Se även Källenius (1960), s. 81.

⁷⁴ Hedberg (2010), s. 56.

behörighet ändå anses föreligga grundat på allmänna regler om fullmakt. Främst aktuell blir sådan fullmakt som uppstår till följd av att en person har intagit en viss ställning, s.k. ställningsfullmakt. Eller genom att en person har agerat på ett sätt upprepade gånger utan att huvudmannen har protesterat mot beteendet. Sådan fullmakt benämns toleransfullmakt eftersom handlingen anses ha blivit tolererad av huvudmannen. Därutöver kan även en kombination av omständigheter föranleda att behörighet uppkommer, s.k. kombinationsfullmakt.⁷⁵

3.2.1 Ställningsfullmakt

Ställningsfullmakten framgår av 10 § andra stycket AvtL och grundar sig på avtal, vanligtvis anställningsavtal. Behörighetens omfattning följer av sedvänja eller lag. Ställningsfullmakten kan beskrivas som att när huvudmannen har tilldelat en person en viss position så får han finna sig i att de rättshandlingar som personen vidtar blir bindande för honom, under förutsättning att handlingen anses vara sedvanlig för den positionen. Fullmakten grundas på vad som är synlig för tredje man, nämligen att mellanmannen intagit en viss ställning. Detta gör att fullmakten klassificeras som en självständig fullmakt. En effekt av detta är att huvudmannen inte blir bunden av mellanmannens agerande om tredje man insåg eller borde ha insett att behörighet inte förelåg. Om huvudmannen har begränsat mellanmannens behörighet så binder mellanmannen ändå sin huvudman under förutsättning att tredje man är i god tro.⁷⁶

Ställningsfullmakten skulle i entreprenadrättsliga sammanhang kunna lösa problematiken gällande rättshandlingar som vidtagits av annan än de som är behöriga enligt AB 04. Men kopplat till entreprenadavtalet är det svårt för tredje man att påstå sig vara i god tro enbart för att en person har intagit viss ställning. Detta menar Samuelsson följer av hur bestämmelserna som ger uttryck för fullmakt i AB 04 är utformade. Behörighet uppstår genom att någon tilldelas positionen som ombud eller upptas som behörig vid startmötet. För att tredje man ska anses vara i god tro när någon annan än dessa personer handlar så krävs som huvudregel att tredje man efterforskar om behörighet verkligen föreligger.⁷⁷ Han kan med andra ord inte enbart förlita sig på att personen har intagit en viss ställning. Behörighet har även ansetts föreligga när det har framstått som ändamålsenligt, vilket skulle kunna grunda behörighet även i entreprenadrättsliga sammanhang.⁷⁸

---

⁷⁵ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 208. Här bör förtydligas att det i och med NJA 2013 s. 659 och NJA 2014 s. 684 numera även finns en fullmakt som grundar sig på tredje mans befogade tillit, s.k. tillitsfullmakt eller tillitsgrundad fullmakt. Denna fullmakt diskuteras närmre i kapitel 5 och 6.

⁷⁶ Grönfors & Dotevall (2016), s. 148 f; Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 208 f. För vidare diskussion kring självständig respektive osjälvständig fullmakt, se kapitel 4.6.

⁷⁷ Samuelsson (2016), s. 177. Jfr även AB 04 kap. 3 § 1 och AB 04 kap. 3 § 2.

⁷⁸ Grönfors (1961), s. 208. Se även NJA 1956 s. 656 och NJA 2002 s. 244. Här kan även uppmärksammas att ändamålsenligheten är vad Grönfors & Dotevall grundar s.k. toleransfullmakt på, se Grönfors & Dotevall (2016), s. 159 f.

3.2.2 Toleransfullmakt

Toleransfullmakten utgör inte en lagreglerad fullmakt. Fullmakten har utvecklats genom praxis och är ofta svår att urskilja eftersom den bygger på ett visst tolererat handlingsmönster. I doktrin beskrivs toleransfullmakt som att huvudmannen under en längre tid eller vid upprepade tillfällen tillåter en person att handla på visst sätt utan att ingripa mot det.⁷⁹ För att påvisa fullmaktens komplexitet och applicera uttalandet på ett entreprenadrättsligt exempel kan ett tolererat handlande ge upphov till behörighet att beställa ÄTA-arbeten till en viss summa, men en enstaka beställning av ÄTA-arbeten till en högre summa kan däremot falla utanför behörigheten.⁸⁰ Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz framhåller i samklang med Grönfors att toleransfullmakten kan klassas som en särskild typ av ställningsfullmakt. Fullmakten har nämligen utvecklats för att det är lättare att påvisa ett visst bruk mellan två parter än att påvisa ställningsfullmaktens rekvisit om sedvänja.⁸¹ Grönfors och Dotevall menar att grundtanken är att huvudmannen borde ha ingripit istället för att tolerera handlandet om han inte önskat bli bunden. Bundenheten uppstår som en slags sanktion mot att huvudmannen inte har agerat.⁸²

3.2.3 Kombinationsfullmakt

En annan typ av fullmakt som utvecklats genom praxis är kombinationsfullmakten. Fullmakten grundas på omständigheter som i kombination med varandra ger tredje man ett intryck av att behörighet föreligger.⁸³ Även kombinationsfullmakten diskuteras i doktrin som en speciell typ av ställningsfullmakt då dess rekvisit på sedvänja ersätts med att omständigheter i viss kombination ger tredje man intryck av behörighet.⁸⁴ Även denna fullmakt bygger på tanken att huvudmannen borde ha agerat för att undanröja tredje mans intryck av mellanmannens behörighet. Det kan därmed konstateras att både toleransfullmakten och kombinationsfullmakten har tillkommit för att skydda tredje man.⁸⁵

3.2.4 Ombudets behörighet upphör

Ombudets behörighet i AB 04 verkar syfta till att vara tidsbegränsad eftersom behörigheten gäller frågor som rör entreprenaden. Entreprenaden existerar bara under viss tid. Tidsbegränsningen framgår visserligen inte av varken bestämmelsen i sig eller begreppsbestämningarna i AB 04. Det

---

⁷⁹ Grönfors & Dotevall (2016), s. 146 ff; Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 230. För rättsfall gällande toleransfullmakt hänvisas till NJA 1990 s. 591, NJA 1974 s. 706 och NJA 1943 s. 316.

⁸⁰ Ramberg & Ramberg (2016), s. 58 f; Deli (2012), s. 87; Johansson (2007), s. 48 f; Liman (2007), s. 94.

⁸¹ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 230; Grönfors (1960), s. 244 ff.

⁸² Grönfors & Dotevall (2016), s. 160.

⁸³ Grönfors (1960), s. 265.

⁸⁴ Dotevall (1998), s. 116; Grönfors & Dotevall (2016), s. 160 f; Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 230 f.

⁸⁵ Grönfors & Dotevall (2016), s. 160 f.

ligger istället nära till hands att, precis som Samuelsson framhåller, diskutera tidsaspekten utifrån begreppet entreprenadtid. Entreprenadtid definieras i begreppsbestämningarna till AB 04 där det stadgas att det omfattar ”tid från entreprenadens påbörjande till och med den dag då entreprenaden är godkänd”⁸⁶. Ett sådant synsätt innebär att fullmakten upphör vid entreprenadtidens utgång utan att den behöver återkallas.⁸⁷ Effekten blir att ombudet inte har behörighet att besluta i frågor rörande sådana fel som inte utgör hinder för att entreprenaden avlämnas. Detta eftersom entreprenadtiden upphör då entreprenaden godkänns och avlämnas.⁸⁸ Inte heller sådana fel som uppstår under garantitiden omfattas eftersom garantitiden börjar löpa då entreprenaden avlämnats.⁸⁹

AB 04 stadgar inte tillvägagångssätt för om huvudmannen önskar att fullmakten ska upphöra tidigare än så. Gällande de allmänna reglerna om fullmakt i andra kapitlet AvtL så är utgångspunkten att fullmakten gäller tills den har återkallats.⁹⁰ Fullmakten återkallas på samma sätt som den uppkommer. Bestämmelserna är inte uttömmande utan syftar istället till att redogöra för de vanligaste sätten på vilket giltig återkallelse kan ske.⁹¹ Om detta synsätt skulle få genomslag även gällande ombudets behörighet i AB 04 så innebär det att behörigheten kan återkallas på samma sätt som den uppstod, d.v.s. genom att nytt ombud utses. Den som har utsett ett nytt ombud bör göra det tydligt för motparten och för sina egna medarbetare. Det kan annars få till effekt att handlingarna som vidtas av ett tidigare ombud anses bindande eftersom risken finns att tredje man inte är försatt i ond tro.⁹²

3.3 Startmöte och byggmöte

Som tidigare nämnts är entreprenader ofta långvariga och komplexa projekt. Detta förutsätter att parterna har nära kontakt med varandra för att kunna lösa problem under projektets gång. Som ett resultat av detta har det i AB 04 införts en bestämmelse som ålägger parterna att, innan entreprenaden påbörjas, hålla ett startmöte. Där kan parterna bl.a. gå igenom kontraktshandlingarna och klargöra behörighet för andra än ombuden.⁹³ Samuelsson framhåller att vardera part, med hänvisning till bestämmelsen, kan kräva att den andra parten klargör behörighetsfrågan för personer utöver ombuden och att detta skrivs in i protokollet. En sådan anteckning i protokoll ger upphov till en självständig fullmakt.⁹⁴

---

⁸⁶ Begreppsbestämningar AB 04.

⁸⁷ Samuelsson (2016), s. 180.

⁸⁸ Se AB 04 kap. 7 § 12.

⁸⁹ Se AB 04 kap. 4 § 7 om garantitid. Jfr AB 04 kap. 7 § 2 om slutbesiktning då entreprenaden avlämnas om den blir godkänd vid slutbesiktningen. Här bör dock uppmärksammas att bestämmelserna i fråga utgör så kallade täckbestämmelser vilket innebär att parterna har möjlighet att avtala om annat.

⁹⁰ Se 12 § AvtL, jfr 13-16 §§ AvtL.

⁹¹ Grönfors & Dotevall (2016), s. 168 ff.

⁹² Samuelsson (2016), s. 179 f.

⁹³ AB 04 kap. 3 § 2.

⁹⁴ Samuelsson (2016), s. 182 f.

Då kommunikation och samverkan har influerat utformningen av AB 04 så åläggs parterna att även löpande stämma av hur arbetet utvecklas. Detta tar sig uttryck bl.a. genom bestämmelsen om byggmöten där parterna, i den utsträckning som krävs, är skyldiga att delta. Där ska parterna företrädas av behörig person. Vad som antecknas i dessa byggmötesprotokoll uppfyller de krav på skriftlighet som föreskrivs i vissa av AB 04 stadgade bestämmelser.⁹⁵ Det bör i detta sammanhang påpekas att mötesprotokollen inte intar någon form av särställning när det gäller kravet på skriftlighet i AB 04. Av begreppsbestämningarna till standardavtalet framgår att *skriftligt* avser all information som kan läsas och lagras. Där omfattas mejl, sms och liknande.⁹⁶ Om bestämmelsen i AB 04 kap. 3 § 3 angående byggmöten läses tillsammans med AB 04 kap. 3 § 1 angående ombud så framgår att det som utgångspunkt är ombudet som ska närvara vid byggmöten då han är behörig att företräda sin huvudman i frågor rörande entreprenaden. Byggmötet utgör det forum där parterna har möjlighet att exempelvis beställa ÄTA-arbeten och besluta om tidsförlängning, vilket i sin tur förutsätter att behörig person närvarar för att undvika komplikationer gällande om beslutet ska anses bindande eller inte.⁹⁷

3.4 ÄTA-arbete

3.4.1 Innebörden av ÄTA-arbete

ÄTA-arbete definieras i begreppsbestämningarna till AB 04 enligt följande.

”Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa, samt Avgående arbete.”⁹⁸

Entreprenören är både berättigad och skyldig att utföra beställda ÄTA-arbeten enligt AB 04 kap. 2 § 3. Till *ändringsarbete* hör sådant arbete som skiljer sig från kontraktshandlingarnas ursprungliga arbeten. Det kan bestå av både tillkommande arbete och avgående arbete, men behöver likväl inte påverka omfattningen. Ett typexempel på ändringsarbete kan exempelvis innefatta att beställaren ändrar de i kontraktet angivna grå kakelplattorna till vita.⁹⁹ Ändringsarbeten i den mening som åsyftas i AB 04 omfattar enbart materiella ändringar och inte det sätt på vilket entreprenören utför arbetet, d.v.s. vilken arbetsmetod han väljer att använda.¹⁰⁰

När det gäller *tilläggsarbeten* krävs att två kumulativa rekvisit är uppfyllda. Tilläggsarbetet ska stå i omedelbart samband med kontraktarbetena och inte vara av väsentligt annan natur. För att knyta an till det ovan angivna

---

⁹⁵ Liman (2007), s. 100. Se även AB 04 kap. 3 § 3.

⁹⁶ Förord till AB 04. Se även Deli (2012), s. 88.

⁹⁷ Deli (2012), s. 88; Liman (2007), s. 100

⁹⁸ Begreppsbestämningar AB 04.

⁹⁹ Andersson & Hedberg (2013), s. 21.

¹⁰⁰ Samuelsson (2011), s. 121.

exemplet kan sägas att om beställaren begär ändringen efter att de grå kakelplattorna satts upp så föreligger istället ett tillägsarbete eftersom entreprenören kommer tvingas ta ned de gråa plattorna och sätta dit de vita istället.¹⁰¹

När det gäller avgående arbeten framhåller Samuelsson att de ofta refereras till som en kostnadsreglering av ändrings- eller tillägsarbete. Med andra ord uppkommer avgående arbeten som en följd av ändrings- eller tillägsarbeten eftersom vissa arbeten inte längre anses motiverade att utföra.¹⁰² Att beställarens ändringsbefogenhet rymmer även avgående arbeten grundar sig på ett samhällsekonomiskt argument – det är inte motiverat för entreprenören att utföra ett arbete som beställaren inte anser nödvändigt.¹⁰³ Om de avgående arbetena inte är en direkt följd av ett ändrings- eller tillägsarbete ses det som en avbeställning.¹⁰⁴

ÄTA-arbeten kan sägas utgöra den i AB 04 valda lösningen på intressekonflikten mellan beställarens vilja att ha stor ändringsbefogenhet och entreprenörens intresse av att förstå arbetets omfattning. En stor ändringsbefogenhet gör att beställaren kan ändra förutsättningarna och genom det orsaka entreprenören förlust i form av låsta resurser som han kunde använt till andra projekt. AB 04 ger beställaren ett stort utrymme att ändra det avtalade åtagandet och är mycket mer omfattande än ändringsbefogenheten vid beställning av exempelvis en vara.¹⁰⁵ Beställarens ändringsbefogenhet inom ramen för tillämpningen av AB 04 begränsas genom ÄTA-arbeten på så vis att beställaren endast kan ändra i sådana arbeten som faller inom begreppet.¹⁰⁶

3.4.2 ÄTA-arbetets formkrav

ÄTA-arbeten ska enligt AB 04 kap. 2 § 6 beställas skriftligen innan det påbörjas. Kravet på skriftlighet är ett sätt att försöka förhindra tvister kring vad arbetena omfattar och hur de ska ersättas. Det är entreprenören som står risken för att inte få betalt om formkravet inte är uppfyllt.¹⁰⁷ Hedberg anser att kravet på skriftlighet utgör en slags avtalad preklusionsverkan eftersom entreprenören förlorar sin rätt till ersättning om inte kravet på skriftlighet är uppfyllt.¹⁰⁸

I bestämmelsen föreskrivs att kravet på skriftlighet är uppfyllt om beställaren lämnar över ritningar eller annan handling som innehåller en

---

¹⁰¹ Hedberg (2010), s. 43 f; Andersson & Hedberg (2013), s. 21.

¹⁰² Samuelsson (2016), s. 129 f.

¹⁰³ Samuelsson (2011), s. 131.

¹⁰⁴ Samuelsson (2011), s. 130; Samuelsson (2016), s. 126. Gällande avbeställningsrätt hänvisas den intresserade läsaren till Samuelsson (2011) kapitel 5.2.7. där begreppet avbeställningsrätt och hur innebörden av begreppet har diskuterats i den nordiska entreprenadrättslitteraturen behandlas.

¹⁰⁵ Hedberg (2010), s. 44.

¹⁰⁶ Hedberg (2010), s. 44; Samuelsson (2011), s. 118.

¹⁰⁷ Jfr AB 04 kap. 2 § 8 och AB 04 kap. 2 § 4.

¹⁰⁸ Hedberg (2010), s. 47.

föreskrift om ÄTA-arbete till entreprenören.¹⁰⁹ Denna bestämmelse bör läsas i ljuset av AB 04 kap. 3 § 2 om startmöte respektive AB 04 kap. 3 § 3 om byggmöte eftersom även anteckningar som gjorts i mötesprotokollen uppfyller skriftlighetskravet. ÄTA-arbete kan även anses beställt skriftligen om det har protokollförts vid annat sammanträde, under förutsättning att båda parter har godkänt protokollet genom underskrift eller liknande. Därmed kan konstateras att beställning även kan uppkomma konkludent.¹¹⁰ För det fall arbetet inte är skriftligen beställt blir situationen ofta komplicerad. Samuelsson framhåller dock att det kan vara svårt för en beställare att hävda att han inte ska betala för utfört arbete enbart på den grunden att det inte är skriftligen beställt, om han är medveten om att arbetet utgör ÄTA-arbete.¹¹¹

Ur ett fullmaktsrättsligt perspektiv är ÄTA-arbete intressant då det är ombuden som har behörighet att företräda parter i frågor rörande entreprenaden. ÄTA-arbete hör till entreprenaden och omfattas därmed av ombudens behörighet. Ombuden räknas som behörig person att delta vid startmöte och byggmöte där beställning av ÄTA-arbete ofta görs. En något mer komplicerad situation uppkommer om annan än ombudet har beställt ÄTA-arbete, men beställningen uppfyller kravet på skriftlighet.

---

¹⁰⁹ AB 04 kap. 2 § 3.

¹¹⁰ Hedberg (2010), s. 44 f; Samuelsson (2016), s. 142.

¹¹¹ Samuelsson (2016), s. 142.

4 Fullmakt

4.1 Inledning

Som utgångspunkt gäller principen att den som sluter ett avtal förpliktar sig själv. Detta synsätt går tillbaka till den antika romerska rätten och uttrycket *alteri stipulari nemo potest* och innebär i kort att ingen kan kontrahera för annan.¹¹² Stöd för detta finns i den grundläggande principen om avtalsfrihet och tar då främst sikte på den del av avtalsfrihetens funktion som innefattar friheten att själv välja vem man vill ingå avtal med.¹¹³

Fullmaktsreglerna kan sägas ha vuxit fram som en reaktion på ovanstående tankesätt för att kunna tillgodose samhällsutvecklingen med behovet av att genom en företrädare sluta bindande avtal med annan. Att handla med bindande verkan för annan måste legitimeras genom någon form av behörighet för den som handlar, en behörighet att binda sin huvudman i förhållande till den person som handlingen företas mot.¹¹⁴ Rättsförhållandena som uppstår mellan dessa parter och den behörighet som mellanmannen tilldelas är vad som kännetecknar fullmaktsläran.¹¹⁵

4.2 Teorier och bakomliggande intressen

4.2.1 Bakgrund

Under 1800-talet påverkades den nordiska fullmaktsrätten av tysk rätt. Den tyska rätten vilade på en tanke om att endast den som uttryckte viljan att rättshandla hade förmågan att sluta ett bindande avtal.¹¹⁶ Detta gjorde det komplicerat att motivera hur ett rättshandlande genom fullmakt kunde vara bindande för huvudmannen eftersom det inte var huvudmannen själv som uttryckte sin vilja utan mellanmannen.¹¹⁷ Från 1800-talet och framåt diskuterades flertalet olika teorier för att kunna anpassa utvecklingen av fullmaktsregler till den grundläggande tanken om att endast den som uttryckte viljan kunde bli bunden, den s.k. viljeteorin. Fullmaktsinstitutet är och har sedan dess befunnit sig i ett spänningsförhållande till denna. Det faller sig naturligt att de inte passar likt handen i handsken eftersom huvudmannens möjlighet att själv handla trängs undan i den utsträckning

---

¹¹² Dotevall & Grönfors (2016), s. 112 f.

¹¹³ Grönfors (1961), s. 10; Dotevall (1998), s. 57 f. Angående principen om att förpliktelser p.g.a. avtal endast rör parterna bör det framhållas att det i doktrin anförts fler än den ovan angivna grunden till stöd för principen. Jfr bl.a. Grönfors (1961), s. 9 f samt Dotevall (1998), s. 57.

¹¹⁴ Grönfors & Dotevall (2016), s. 124 f; Grönfors (1961), s. 10;

¹¹⁵ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 176 f.

¹¹⁶ Tankesättet knyter an till en naturrettlig princip om att viljan är det rättsskapande elementet, den s.k. *viljedogmen*. Se Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 24; Dotevall (1998), s. 58 f.

¹¹⁷ Dotevall (1998), s. 58 f.

mellanmannen får behörighet. Dotevall menar dock att fullmaktsläran i dagsläget följer av och passar in under viljeteorin. Tankarna har landat i att det får anses förenligt med teorin att ha möjlighet att ge någon annan behörighet att handla för ens räkning.¹¹⁸

4.2.2 Viljeteorin

Ja eller nej, nu eller senare? Vår vilja utgör grunden till våra val. En viljeförklaring kan vara både uttrycklig och underförstådd och inte sällan är den oklar så till vida att den inte direkt motsvarar vad personen egentligen vill.¹¹⁹ Detta kan ge upphov till komplicerade fullmaktsituationer gällande vad huvudmannen ska anses bunden till. Intressekonflikten vid fullmaktsituationer grundar sig i att huvudmannen endast vill bli bunden enligt sin vilja, tredje man vill att bundenheten ska sträcka sig så långt som fullmakten ser ut att sträcka sig för utomstående. Mellanmannen i sin tur har som enda intresse att faktiskt stå utanför avtalet då han i en fullmaktsituation endast agerar som en slags mellanhand. Hur denna situation ska hanteras förefaller sig olika beroende på vilken teori för avtalsbundenhet som anses väga tyngst. Den rättspolitiska inställning till detta är vanligtvis mycket splittrad, vilket gör det problematiskt att avgöra intressekonflikten mellan dessa rättsförhållanden.¹²⁰ Viljeteorin i sin grundläggande form kan sägas ta sikte på att det inte är orden som en person uttrycker som är avgörande, utgångspunkten är att vilka ord som helst kan uttryckas men att bundenhet endast uppkommer i linje med viljan. Av detta följer att den rättshandlande endast kan bli bunden av det som han har avsett sig att bli bunden till, oberoende av om rättshandlingen av misstag fått annat innehåll. Under fullmaktsinstitutets framväxt blev det därmed, med viljeteorin som utgångspunkt, komplicerat att förklara hur huvudmannen kunde bli bunden när det var mellanmannens som uttryckte en viljeförklaring.¹²¹

En parameter i intressekonflikten är vem av parterna som ska bära risken för mellanmannens handlande. Hur risken placeras får effekter på hur frekvent samhället vågar använda sig av fullmakter. Hur skulle situationen se ut om utgångspunkten var att strikt tillämpa viljeteorin? Säg att mellanmannen har agerat inom ramen för behörigheten men överträtt de interna instruktioner som huvudmannen gett honom, d.v.s. överträtt sin befogenhet. Med huvudmannens vilja i fokus föranleder detta att huvudmannen inte blir bunden. Mellanmannen får istället ansvara gentemot tredje man för den skada som uppkommer. Att mellanmannen får bära konsekvenserna av ett handlande som i grunden eventuell inte ens är klandervärt utan där han trodde sig göra vad som var bäst för sin huvudman är inte en rimlig lösning. Men om mellanmannen har handlat klandervärt framstår det som motiverat att placera risken på honom, förutsatt att mellanmannen är solvent och har

---

¹¹⁸ Dotevall (1998), s. 62.

¹¹⁹ Ramberg & Ramberg (2016), s. 41.

¹²⁰ Grönfors (1961), s. 103.

¹²¹ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 46; Dotevall (1998), s. 59; Ramberg & Ramberg (2016), s. 41 f; Svensson (1996), s. 23.

faktisk möjlighet att kompensera sin huvudman. Effekterna av ett upplägg likt de ovan beskrivna kan leda till att samhällets invånare inte längre vågar agera mellanmän.¹²²

En ordning där både huvudmannen och mellanmannens intresse står högre än tredje mans intresse får istället till följd att tredje man inte med säkerhet kan veta vad han kommer bli bunden till. Han kan inte heller kräva ersättning av mellanmannen. Effekten av detta riskerar att bli att tredje man väljer att inte rättshandla med en part som företräds av mellanman. Effekten blir därmed att incitament att ingå avtal med representanter minskar, oavsett vem av parterna som bär risken för rättshandlingen.¹²³

4.2.3 Tillitsteorin

Viljeteorin utsattes för kritik, inte minst vid tidpunkten för införandet av AvtL. Som en reaktion på denna kritik utvecklades en teori som bygger på att en person är förpliktigad till vad tredje man har fäst tillit till. Skyddsintresset ligger i att tredje man ska kunna förlita sig på rättshandlingar, under förutsättning att han är i god tro. Tillitsprincipen kan sägas innehålla både ett objektivt och ett subjektivt inslag. Bedömningen utgår från vad den enskilda personen rent subjektivt har fäst tillit till. Av betydelse för bedömningen är dock att den tilliten ska vara befogad. Denna bedömning baseras på vad som rent objektivt kan anses ge ett befogat intryck. Med det menas hur något vanligtvis och i allmänhet uppfattas.¹²⁴

Som utgångspunkt vilar både vilje- och tillitsteorin på samma grundtanke. De bygger båda på den enskilda personens vilja att få till stånd en viss rättsföljd. Lagstiftaren ger med andra ord den enskilde en möjlighet att använda ett verktyg för att förverkliga sin vilja att företa olika rättshandlingar. Men tillitsteorin kräver inte att en person måste uttrycka en faktisk vilja för att nå en viss rättsföljd. Istället krävs endast att personen visar eller i övrigt agerar på ett sådant sätt att tredje man kan fästa tillit till personens vilja.¹²⁵ Teorin bygger på att säkra det som bl.a. Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz framhåller som *omsättningens intresse*, d.v.s. säkerhet att våga företa rättshandlingar. Tillitsteorin ligger till grund för AvtL vilket har kommit till uttryck i bl.a. 32 § AvtL.¹²⁶ Bestämmelsen utgör ett skydd för en godtroende motpart om viljeförklaringen har fått ett annat innehåll än vad som var tänkt. Felet kan bero på felskrivning eller annat liknande misstag. Tillitsteorin kan därmed sägas ge uttryck för att skydda godtroende medkontrahenter. Eftersom teorin säkrar tredje mans ställning att få tillstånd ett avtal under förutsättning att han är i god tro så finns det å

---

¹²² Grönfors (1961), s. 103 f.

¹²³ Grönfors (1961), s.104.

¹²⁴ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 26, 46; Svensson (1996) s. 38 ff; Ramberg & Ramberg (2016), s. 41 f.

¹²⁵ Svensson (2015/16), s. 335.

¹²⁶ Se 32 § AvtL gällande förklaringsmisstag. Där framgår att viljeförklaring som fått felaktigt innehåll till följd av misstag från avgivarens sida är bindande så länge motparten var i god tro.

ena sidan argument för att en nyanserad tillämpning av tillitsteorin i större utsträckning än viljeteorin får till effekt en ökad användning av fullmakter.¹²⁷ Å andra sidan bör det framhållas att en strikt tillämpning av tillitsteorin får till följd att huvudmannen inte kan vara säker på rättshandlingens omfattning. Han skulle visserligen, för det fall mellanmannen överskrider sin kompetens, kunna kräva ersättning av mellanmannen men det förutsätter, precis som tidigare beskrivet, att mellanmannen kan betala.¹²⁸ Kontentan är därmed att en allt för strikt tillämpning av tillitsprincipen även det skulle få till effekt en minskad användning av fullmakter.

4.3 Viljeförklaringar

Begreppet viljeförklaring används synonymt med rättshandling. I motiven till AvtL anges att en rättshandling är just en viljeförklaring med syftet att grundlägga, förändra eller upphäva ett rättsförhållande.¹²⁹ Att en rättshandling utgör en viljeförklaring förespråkas av anhängare för såväl viljeteorin som tillitsteorin.¹³⁰ Någon närmre definition av begreppet viljeförklaring finns inte i varken AvtL eller dess förarbeten. I doktrin framhålls att begreppet kan syfta både till själva handlandet som manifesterar viljeförklaringen (declare) samt sådant som utåt sett visar eller ger tecken på viljan hos avgivaren (declarandum).¹³¹

I förarbetena till AvtL beskrivs fullmakten som en av huvudmannen till tredje man riktad viljeförklaring, där huvudmannen tar på sig följderna av mellanmannens rättshandlande.¹³² Det faktum att fullmakten knyts an till en av huvudmannen riktad viljeförklaring har kritiserats i juridisk doktrin. Kritiken bottnar i att motivens sätt att se på fullmaktsinstitutet är föråldrat. De rättsverkningar som en fullmakt ger upphov till grundar sig i själva verket inte på huvudmannens vilja att påta sig ett ansvar, utan på rättsreglerna som är uppbyggda för att täcka det praktiska behov av fullmakter som finns.¹³³ Utgångspunkten är att en viljeförklaring är giltig trots att den faktiska viljan inte stämmer överens med den förklarade viljan. Av betydelse är istället hur viljeförklaringen objektivt uppfattas av tredje part.¹³⁴ Det är sedan länge accepterat att viljeförklaringar kan avges både uttryckligt och konkludent. Vad som är avgörande för om ett konkludent

---

¹²⁷ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 294; Svensson (2015/16), s. 335.

¹²⁸ Grönfors (1961), s. 103 f.

¹²⁹ NJA II 1915 nr 5, s. 323. Se även Svensson (1996), s. 29; Dotevall (1998), s. 71; Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 25.

¹³⁰ Svensson (2015/16), s. 335.

¹³¹ Svensson (2015/16), s. 333. Se även Dotevall (2013), s. 45 f samt Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 182.

¹³² NJA II 1915 nr 5, s. 184. Se även Dotevall (1998), s. 63 f samt Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 182.

¹³³ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 182 f; Svensson (2015/16), s. 336; Grönfors & Dotevall (2016), s. 123; Lundberg (2015/16), s. 735.

¹³⁴ Svensson (1996), s. 38. Tillitsteorin benämns i tysk doktrin för förklaringssteorin. Till denna benämning har även vissa nordiska författare anslutit sig. Valet mellan benämningarna är dock i väsentligt endast terminologisk.

handlande ska ses som ett uttryck för viss rättsföljdsvilja beror på vad som i sammanhanget kan anses utgöra ett relevant beteende.¹³⁵ Av vikt att poängtera är att det inte är själva viljeförklaringen i sig som ger upphov till en rättsföljd, utan hur rättsreglerna återger vilken rättsföljd en viss viljeförklaring ska resultera i. Att ett konkludent handlande eller i vissa fall även en underlåtenhet att handla kan ge upphov till rättsliga effekter hänger samman med det faktum att en viljeförklaring inte endast baseras på den rätthandlandes inre vilja eller avsikt, utan att även vad som objektivt har gett ett befogat intryck av personens vilja får betydelse.¹³⁶

4.4 Reglering av fullmaktsinstitutet

Termen fullmakt innefattar olika betydelser i juridisk terminologi. Den kan syfta till själva fullmaktsinstitutet, d.v.s. de regler om fullmakt som bl.a. kommer till uttryck i andra kapitlet AvtL men även till fullmaktsförklaringen, d.v.s. den viljeförklaring som är avsedd att få till effekt att en fullmakt uppkommer. Därutöver kan termen avse den skriftliga handling som ger uttryck för denna viljeförklaring, det s.k. fullmaktsdokumentet men även de fullmaktsverkningar som uppstår till följd av fullmakten. Vad som då åsyftas är det partsbindningsmönster som uppkommer där mellanmannen står utanför avtalsrelationen medan huvudmannen blir direkt bunden gentemot tredje man. Termen kan också syfta till den möjlighet mellanmannen har att använda fullmakten, med andra ord den behörighet mellanmannen har att företa handlingar med bindande verkan för sin huvudman.¹³⁷

Syftet med en fullmakt är att mellanmannens rättshandling ska få samma effekt som om huvudmannen själv hade agerat. I första hand förknippas fullmakter ofta med en rätt att sluta bindande avtal för sin huvudman. En fullmakt kan dock, utöver funktionen som partbindningsmedel, även ge mellanmannen en rätt att företräda sin huvudman efter det att avtal har ingåtts. Exempelvis genom behörighet att fullgöra viss prestation eller att motta betalning i sin huvudmans namn.¹³⁸ Ett exempel som är återkommande i juridisk doktrin för att pedagogisk förklara situationen ovan illustrerar en kassörska som sitter i kassan i en butik. Genom sin ställning, som grundat fullmakt, är kassörskan enbart behörig att motta betalning, inte att förhandla villkoren i avtalet.¹³⁹

I andra kapitlet AvtL finns bestämmelser om olika typer av fullmakter. Direkt till tredje man meddelad fullmakt, kungörelse, skriftlig fullmakt samt fullmakt meddelad till mellanmannen, s.k. uppdragsfullmakt.¹⁴⁰

---

¹³⁵ Svensson (2015/16), s. 333 f.

¹³⁶ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 25 ff.

¹³⁷ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 182; Grönfors (1961), s. 22 f; Grönfors & Dotevall (2016), s. 122.

¹³⁸ Dotevall (1998), s. 73; Grönfors (1961), s. 16.

¹³⁹ Grönfors (1961), s. 16; Grönfors & Dotevall (2016), s. 127. S.k. *ställningsfullmakt* har behandlat mer detaljerat i kapitel 3.2.1.

¹⁴⁰ 13 § AvtL; 14 § AvtL; 16 § AvtL; 18 § AvtL.

Mellanmannen, som enligt huvudregeln står utanför avtalsrelationen och är fri från ansvar så länge han handlar med stöd av fullmakt, träffas av bestämmelsen i 25 § AvtL. Där har nämligen införts en bestämmelse som reglerar mellanmannens ansvar i förhållande till tredje man. Den aktualiseras först när mellanmannen handlar utan fullmakt.¹⁴¹ Vid en sådan situation blir mellanmannen skadeståndsskyldig gentemot tredje man, den s.k. falsus procurator-regeln. Detta under förutsättning att tredje man har lidit ekonomisk skada samt att han är i god tro om mellanmannens behörighet. Skadeståndsansvaret är strikt, vilket innebär att mellanmannens skadeståndsskyldighet uppstår utan krav på vårdslöshet. Detta gäller även om mellanmannen själv trodde att han hade behörighet att sluta ett visst avtal, vilket i praktiken kan försätta mellanmannen i komplicerade situationer.¹⁴²

Lagstiftningstekniken som har använts i andra kapitlet AvtL är något svårbegriplig då bestämmelserna reglerar de olika fullmakterna genom att förklara hur de återkallas.¹⁴³ Avvikande från detta mönster är 10 § AvtL. I bestämmelsens andra stycke stadgas istället för återkallelse hur fullmaktskompetens uppkommer genom att en person intar viss ställning. Ställningsfullmakten grundas på avtal och behörigheten följer av lag eller sedvänja.¹⁴⁴ Ur bestämmelsens första stycke, som utgör kapitlets portalparagraf, framgår följande.

”Den, som åt annan givit fullmakt att sluta avtal eller eljest företaga rättshandlingar, varder omedelbart berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man genom rättshandling, som fullmäktigen inom fullmaktens gränser företager i fullmaktsgivarens namn.”¹⁴⁵

De normala rättsverkningar som uppstår till följd av en fullmakt är att mellanmannen ges kompetens att binda huvudmannen i förhållande till tredje man, samtidigt som mellanmannen står utanför avtalet. Kompetensen gäller under förutsättning att mellanmannen agerar i huvudmannens namn och håller sig inom fullmaktens gränser. Huvudmannen och tredje man blir på så sätt avtalsparter precis som om de slutit avtal direkt med varandra.¹⁴⁶

Det är ibland osäkert huruvida en rättshandling har företagits i eget eller i huvudmannens namn. I förarbetena till 10 § AvtL framgår att handlande i huvudmannens namn ska ha skett när mellanmannen agerar på sådant sätt att tredje man får uppfattningen att han hamnar i en avtalsrelation med den person som mellanmannen företräder.¹⁴⁷ Om en mellanman uppträder på ett

---

¹⁴¹ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 179, 187.

¹⁴² Ramberg & Ramberg (2016), s. 64 f.

¹⁴³ Grönfors & Dotevall (2010), s. 130. Se även 12-16 §§ och 18 § AvtL.

¹⁴⁴ 10 § andra stycket AvtL. Se även Grönfors & Dotevall (2010), s. 130.

¹⁴⁵ 10 § första stycket AvtL.

¹⁴⁶ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 176 f.

¹⁴⁷ NJA II 1915 nr 5, s. 190.

sådant sätt att tredje man inte får klarhet i huruvida mellanmannen har agerat i eget eller annans namn, är utgångspunkten att mellanmannen själv blir bunden. Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz tillsammans m.fl. menar att det råder en presumtion för mellanmannens handlande i eget namn.¹⁴⁸ Den som inte själv önskar bli bunden gör därför bäst i att klargöra det.

4.5 Behörighet och befogenhet

Fullmaktens gränser utgörs av en uppdelning mellan behörighet och befogenhet. Det är inte ovanligt att skillnaden mellan behörighet och befogenhet förklaras i termer av vad mellanmannen *kan* respektive *får* göra med bindande verkan för sin huvudman.¹⁴⁹ Många gånger används behörigheten synonymt med den kompetens som uppstår genom en fullmakt, men detta förhållningssätt skapar förvirring. Därför ska klargöras att behörigheten markerar omfattningen av fullmakten och betecknar inte själva fullmaktskompetensen.¹⁵⁰ För att förklara distinktionen kan kompetensen sägas utgöras av att mellanmannen med bindande verkan kan rättshandla för huvudmannens räkning. Behörigheten representerar fullmaktens omfattning, d.v.s. *vilka* handlingar som kan företas med bindande verkan för huvudmannen.

Vad det gäller det interna rättsförhållandet mellan huvudman och mellanman så sätts ramarna av den befogenhet som mellanmannen har. Befogenheten är ofta mer inskränkt än behörigheten på så sätt att den avser begränsande instruktioner.¹⁵¹ Det kan röra sig om allt från att avtal upp till visst belopp får slutas eller att villkor med viss innebörd ska framförhandlas. Ett annat vanligt uttryck för att förklara gränsen mellan de båda begreppen är att behörigheten utgör fullmaktens yttre gräns och att befogenheten representerar fullmaktens inre gräns. Vad som inte får missförstås vid en sådan benämning är det faktum att den yttre gränsen inte syftar till yttre synbara omständigheter och den inre gränsen syftar inte till omständigheter som saknar sådana synbara anknytningar. Benämningarna yttre och inre gräns syftar till att förklara situationen då befogenheten är inskränkande och därmed representerar en *inre gräns* av fullmakten. Behörigheten utgör i ett sådant fall den *yttre gränsen* eftersom den går utöver befogenheten.¹⁵²

Distinktionen mellan behörighet och befogenhet får även betydelse för handlingar som är företagna mot en tredje man i god tro. En rättshandling mot tredje man i god tro binder huvudmannen även om mellanmannen har överskridit sin befogenhet när han företog rättshandlingen. Detta grundar sig i att befogenheten oftast inte är osynlig för tredje man. Huvudmannen bär därmed risken för mellanmannens eventuella handlande utöver sin

---

¹⁴⁸ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 240; Grönfors (1960), s. 165 f.

¹⁴⁹ Grönfors (1961), s. 89 f.

¹⁵⁰ Grönfors (1961), s. 90; Grönfors & Dotevall (2016), s. 140.

¹⁵¹ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 184 f; Ramberg & Ramberg (2016), s.

56.

¹⁵² Grönfors & Dotevall (2016), s. 133 f.

befogenhet. För att undgå risken att bli bunden vid sådant handlande bör huvudmannen klargöra befogenhetens gränser för tredje man, med andra ord försätta tredje man i ond tro.¹⁵³

4.6 Självständig och osjälvständig fullmakt

Fullmakterna i AvtL delas upp i två huvudgrupper, självständiga och osjälvständiga fullmakter. Uppdelningen är uttömmande och rättsverkningarna är knutna till dessa kategorier, vilket medför att fullmakter måste hänföras till någon av dessa två.¹⁵⁴ En självständig fullmakt knyter an till det faktum att det ska finnas yttre, synliga omständigheter som personer utanför mellanmannens och huvudmannens rättsförhållande kan hänga upp fullmakten på. Med detta menas omständigheter som tredje man kan grunda sin rätt gentemot huvudmannen på och som är oberoende av mellanmannens egna uppgifter. Man kan även uttrycka det som att en självständig fullmakt bygger på ett synligt fullmaktsgrundande rättsfaktum. I typfallet utgörs en självständig fullmakt av den skriftliga fullmakten som stadgas i 16 § AvtL där själva fullmaktsförklaringen framgår av fullmaktsdokumentet. En självständig fullmakt kan även utgöras av att huvudmannen talar om för tredje man att mellanmannen har behörighet eller att någon intar en viss ställning som därmed är yttre synbar för tredje man.¹⁵⁵

En osjälvständig fullmakt anses i motsats till detta följa av mellanmannens eget påstående om sin kompetens. Med andra ord saknar en osjälvständig fullmakt ett synbart fullmaktsgrundande rättsfaktum. Den osjälvständiga fullmakten kommer till uttryck i 18 § AvtL gällande uppdragsfullmakt. Uppdragsfullmakten grundar sig enbart på det inre förhållandet mellan huvudmannen och mellanmannen och innebär att mellanmannen får sin kompetens direkt genom någon form av meddelande från huvudmannen. En fullmakt som inte är synlig utgör en större risk för tredje man eftersom det inte går att kontrollera varken existensen av fullmakten eller dess gränser.¹⁵⁶

4.6.1 Kommentar

Distinktionen mellan behörighet och befogenhet samt självständiga och osjälvständiga fullmakter är oundviklig att stöta på vid studier av svensk fullmaktsrätt. Jag har själv under min studietid upplevt det något komplicerat att fullt ut förstå skillnaden mellan dessa begrepp och hur de ska tillämpas. Därav vill jag kort sammanfatta vad som mer detaljerat har beskrivits ovan om de både grupperingarna samt hur de samspelar.

---

¹⁵³ Dotevall (1998), s. 102 ff; Grönfors & Dotevall (2016), s. 134. Se även 10 och 11 §§ AvtL.

¹⁵⁴ Grönfors & Dotevall (2016), s. 132.

¹⁵⁵ Ramberg & Ramberg (2016), s. 53; Grönfors & Dotevall (2016), s. 132. Se även 13 § AvtL.

¹⁵⁶ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 187; Grönfors & Dotevall (2016), s. 183 f.

Uppdelningen mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter hör till *rättsfaktumsidan*. Ett rättsfaktum utgör den omständighet som motsvarar eller uppfyller rekvisitet i en viss rättsregel och därmed gör den tillämplig.¹⁵⁷ Med andra ord hör uppdelningen mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter ihop med vad som krävs för att en fullmakt överhuvudtaget ska anses föreligga. Dessa båda begrepp är kopplade till ett synbarhetsrekvisit på så sätt att en självständig fullmakt är beroende av yttre synbara omständigheter för att existera, medan en osjälvständig fullmakt inte är synlig för tredje man.

Begreppen behörighet och befogenhet är kopplat till *rättsföljdssidan* på så sätt att det rör frågan om vad mellanmannen *kan* respektive *får* göra efter det att kompetens har uppkommit.¹⁵⁸ De båda grupperingarna samverkar på så sätt att de självständiga fullmakterna kan ha en gräns för behörigheten och en gräns för befogenheten, medan behörighets- och befogenhetsgränsen sammanfaller vid osjälvständiga fullmakter.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷ Strömberg (1981), s. 67.

¹⁵⁸ Grönfors (1961), s. 89.

¹⁵⁹ Grönfors (1961), s. 90 f.

5 Fullmakt och rättspraxis

5.1 Inledning

Utformningen av fullmaktsreglerna utgör en kompromiss mellan motstående intressen representerade av en huvudman, mellanman och tredje man. Som tidigare berörts är huvudmannen endast intresserad av att bli bunden i enlighet med sin vilja, för tredje man är det av vikt att bli bunden så långt som fullmakten ger mellanmannen kompetens att binda sin huvudman. Mellanmannens intresse ligger i att undvika skadeståndsskyldighet samt att stå utanför rättsförhållandet mellan huvudman och tredje man.¹⁶⁰ Vid en diskussion kring fullmaktsrättens utveckling och särskilt dess inverkan på entreprenadrättsliga frågeställningar är det oundvikligt att snudda vid denna rättspolitiska frågeställning. Vems intresse har HD i sina senaste ställningstaganden prioriterat? Och hur inverkar de allmänna reglerna om fullmakt på entreprenadavtalet?

Nedan presenteras fyra rättsfall i kronologisk ordning. Fallen kommer att belysa den senaste utvecklingen av den svenska fullmaktsrätten och hur den tillämpats vid entreprenadvister där rättsfrågan gäller huruvida behörighet föreläggat eller inte.

5.2 Tidigare VD

5.2.1 Omständigheter

Grunden för tvisten var ett samarbetsavtal som en tidigare VD hade slutit för reseföretaget Apollos räkning med en agent.¹⁶¹ Frågan var om den tidigare VD:n hade behörighet att sluta ett sådant avtal.

5.2.2 Bedömning

HD:s bedömning tog sin utgångspunkt i ställningsfullmakten. Det är tredje man som har bevisbördan för ställningsfullmaktens krav på sedvänja, d.v.s. agenten i detta fall. Agenten bedömdes inte ha visat att det förelåg sedvänja i resebranschen som kunde grunda ställningsfullmakt.¹⁶² Frågan gällde då om behörighet istället kunde grundas på tolerans- eller kombinationsfullmakt. HD konstaterade att toleransfullmakt kännetecknas av att huvudmannen under avsevärd tid eller vid upprepade tillfällen låter en person rättshandla för sin räkning utan att ingripa mot det. Gällande kombinationsfullmakten framhöll domstolen att det ska röra sig om omständigheter som i kombination motiverar att huvudmannen blir ansvarig för mellanmannens agerande. För att kombinationsfullmakt ska bli

---

¹⁶⁰ Grönfors (1961), s. 103.

¹⁶¹ NJA 2013 s. 659.

¹⁶² NJA 2013 s. 659, p. 13 i HD:s domskäl.

tillämplig krävs att det varken föreligger någon sedvänja eller något upprepat handlande.¹⁶³ Utöver detta menade HD att den som skapar en befogad tillit hos annan om att han företräds av behörig person kan bli bunden av den personens handlande. Hänsyn vid en sådan tillitsbedömning ska tas till vilket slags avtal det rör sig om, vilken verksamhet det gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är och vilka åtaganden avtalet innebär.¹⁶⁴

Dessa omständigheter var avgörande för utgången i målet då HD kom fram till att den före detta VD:n slutit ett avtal som innebar avsevärt försämrade villkor för Apollo. Avtalstiden blev längre och en ersättningsklausul till förmån för agenten infördes.¹⁶⁵ Det rörde sig alltså om ett betungande avtal. HD fäste även vikt vid att agenten, som tredje man, borde ha misstänkt att den före detta VD:n inte hade behörighet att ingå avtal för Apollos vägnar. Detta baserades på att agenten bl.a. visste om att Apollo hade genomgått ett ägarbyte. HD konstaterade att agenten inte hade befogad tillit till att den före detta VD:n hade rätt att ingå agentavtalet. Någon avtalsbundenhet hade därmed inte uppkommit för Apollo eftersom den före detta VD:n inte ansågs ha haft behörighet att ingå avtalet.¹⁶⁶

5.2.3 Sammanfattande synpunkter

Vad har fallet där en före detta VD slutit avtal av omfattande ekonomisk betydelse för inverkan på svensk fullmaktsrätt?

I fallet konstaterade HD att bevisbördan för ställningsfullmakt är placerad på tredje man och avvisade i samband med detta att ställningsfullmakt förelåg.¹⁶⁷ Grunden för resonemanget kan säkerligen hänföras till argument som återfinns både i tidigare rättsfall och i juridisk doktrin, nämligen att sedvänjan är svår att påvisa då ställningsfullmakten tar sikte på rutinåtgärder och transaktioner som är vanliga och standardiserade. HD:s resonemang i domen utgör ett tydligt steg mot att inte utvidga ställningsfullmaktens omfång.¹⁶⁸ Ramberg menar att HD genom rättsfallet visat att det snarare är mer effektivt att vid tvister om fullmaktskompetens föra talan i linje med tolerans- eller kombinationsfullmakt, än att försöka vinna framgång med en talan byggd på ställningsfullmakt.¹⁶⁹

Varken tolerans- eller kombinationsfullmakt är särskilt omtalade i juridisk doktrin. De rekvisit och omständigheter som krävs för att fullmakterna ska anses tillämpliga har fått kritik för att vara svåridentifierade.¹⁷⁰ Rättsfallet bekräftar att kombinationsfullmakten finns men öppnar upp för att tredje

---

¹⁶³ NJA 2013 s. 659, p. 11 i HD:s domskäl med hänvisning till bl.a. Grönfors & Dotevall (2010).

¹⁶⁴ NJA 2013 s. 659, p. 12 i HD:s domskäl.

¹⁶⁵ NJA 2013 s. 659, p. 16 i HD:s domskäl.

¹⁶⁶ NJA 2013 s. 659 p. 17 och 18 i HD:s domskäl.

¹⁶⁷ NJA 2013 s. 659 p. 13 i HD:s domskäl.

¹⁶⁸ Se bland annat NJA 1992 s. 782; Grönfors & Dotevall (2016), s. 154; Ramberg (2013/14), s. 407 f.

¹⁶⁹ Ramberg (2013/14), s. 407 f.

¹⁷⁰ Ramberg (2013/14), s. 408 f.

mans befogade tillit blir avgörande för om huvudmannen ska bli bunden till viss rättshandling eller inte. Av betydelse vid en sådan bedömning är vilket slags avtal det rör sig om, vilken verksamhet det gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är och vilka åtaganden avtalet innebär. Efter rättsfallet anses befogad tillit inverka redan i bedömningen av om fullmaktskompetens föreligger överhuvudtaget.¹⁷¹

5.3 Konsulten

5.3.1 Omständigheter och bedömning

Målet rörde rätten till ersättning för ÄTA-arbete och frågan gällde om behörig person hade beställt arbetet korrekt. Entreprenaden reglerades genom AB 04.¹⁷² En konsult hade för beställarens räkning upprättat och översänt promemorior med beställning av ÄTA-arbete till entreprenören. Konsulten var inte upptagen som ombud i enlighet med AB 04 kap. 3 § 1.

Entreprenören hade utfört arbetena och krävde därefter betalning från beställaren. Beställaren bestred betalningsansvaret med hänvisning till att konsulten inte utgjorde ombud och därför saknade behörighet att beställa ÄTA-arbeten. Entreprenören menade att konsulten hade haft behörighet genom toleransfullmakt eftersom beställning av ÄTA-arbete hade skett upprepade gånger utan att beställaren vid något tillfälle hade protesterat mot att konsulten företog handlingen.

Hovrättens bedömning utgjorde endast en mening i domskälen där de konstaterade att konsulten hade haft behörighet att beställa ÄTA-arbeten. Domstolen skrev uttryckligen i domskälen att *i vart fall* toleransfullmakt ansågs föreligga.¹⁷³

5.3.2 Sammanfattande synpunkter

Förutsättningar för att få ersättning för ÄTA-arbete är att arbetena klassas som ÄTA och att de är skriftligen beställda. Kan en konsult som inte är upptagen som ombud ändå anses ha behörighet att beställa ÄTA-arbeten?

Hovrätten motiverar inte sitt ställningstagande vilket inte lämnar något annat alternativ än att domstolen måste ha anslutit sig till den av entreprenören anförda argumentationen kring toleransfullmakt. Genom hovrättens dom är det konstaterat att en konsult som inte är upptagen som ombud i enlighet standardavtalet AB 04, ändå kan ha behörighet att beställa ÄTA-arbeten genom att upprepade gånger skicka promemorior till entreprenören med beställarens vetskap härom. Frågan kvarstår kring

---

¹⁷¹ Ramberg (2013/14), s. 409 f. För liknande resonemang se Dotevall (2013), s. 60; Dotevall (2003), s. 643. Se även NJA 1990 s. 591 som representerar den tidigare inställningen gällande huvudmannens medvetande om mellanmannens agerande.

¹⁷² Svea hovrätt, mål nr T 694-12.

¹⁷³ Svea hovrätt, mål nr T 694-12, s. 5.

huruvida hovrättens korta resonemang beror på att svaret var självklart i den angivna situationen eller om en djupgående analys hade resulterat i motsatt utgång.

5.4 Divisionschefen

5.4.1 Omständigheter och bedömning

Målet rörde ersättning för söndriga s.k. vattenkoppel.¹⁷⁴ Kontakten gällande ersättning skedde mellan Skanska som köpt produkten och VD:n för Alvestabolaget som sålt produkten. Bolaget fusionerades med Solar AB och VD:n fick befattningen som divisionschef. Vid ett möte mellan divisionschefen och Skanska ska det ha träffats ett muntligt förlikningsavtal gällande skadan. Solar motsatte sig betalningsskyldigheten på den grunden att divisionschefen inte varit behörig att ingå avtalet för bolagets räkning.

HD prövade frågan om divisionschefen var behörig att ingå förlikningsavtalet, antingen grundat på ställningsfullmakt eller på befogad tillit hos tredje man. Det ansågs inte ha förelegat någon ställningsfullmakt eftersom Skanska inte visat någon sedvänja som gav divisionschefen behörighet att sluta förlikningsavtalet. HD framhöll att motivens sätt att se på fullmakt, som en av huvudmannen riktad viljeförklaring, har kritiserats och att allmänna principer om viljeförklaringar är tillämpliga varför även konkludent handlande kan grunda fullmakt. HD framhöll att även andra fall, där det inte har getts någon uttrycklig fullmaktsförklaring, kan grunda behörighet och därmed binda huvudmannen. De hänvisade då till NJA 2002 s. 244 om ändamålsenlighet samt NJA 2013 s. 659 grundat på befogad tillit.¹⁷⁵ Med hänvisning till NJA 2013 s. 659 poängterade HD att avgörande är de yttre förhållandena som härrör från huvudmannen och som tredje man har kunnat iaktta. HD framhöll att rättsläget efter 2013 års fall kan beskrivas som att det utöver att en fullmakt kan grundas på huvudmannens viljeförklaring, även kan ha sin grund i tredje mans befogade tillit.¹⁷⁶ En sådan fullmakt går under benämningen tillitsfullmakt och innehåller två krav för att den ska anses föreligga, ett *tillitskrav* och ett *härrörandekrav*.

Vid bedömningen av de i fallet specifika omständigheterna framhöll HD att divisionschefen hade behörighet att företa rättshandlingar som normalt företas för *verksamhetsgrenens vardagliga fortgång*.¹⁷⁷ Ett förlikningsavtal ansågs betungande och bedömdes inte utgöra en del av verksamhetens vardagliga fortgång. Ingenting utöver divisionschefens eget agerande talade för att Skanskas tillit till divisionschefens behörighet var befogad. Någon

---

¹⁷⁴ NJA 2014 s. 684.

¹⁷⁵ NJA 2014 s. 684, p. 9-10 i HD:s domskäl.

¹⁷⁶ NJA 2014 s. 684, p. 12-13 i HD:s domskäl. Se även p. 1 i Stefan Lindskogs tillägg.

¹⁷⁷ NJA 2014 s. 684, p. 23 i HD:s domskäl.

behörighet ansågs därför inte föreligga.¹⁷⁸ Stefan Lindskog anförde ett tillägg för egen del som kommer att kommenteras nedan.¹⁷⁹

5.4.1.1 Tillitskravet

Tillitskravet innebär att tilliten ska vara faktisk och befogad. Bedömningen av om tilliten är faktisk och befogad tar sin utgångspunkt i de kriterier som HD redan i NJA 2013 s. 659 och återigen i detta fall räknade upp. Vilken typ av avtal det rör sig om, vilken verksamhet det rör, hur vanlig avtalstypen är samt vilka åtaganden avtalet faktiskt gäller. HD framhöll att även andra omständigheter kan inverka på bedömningen. Exempelvis om tredje man känner till att mellanmannen brukar företa särskilda rättshandlingar i förhållande till sin huvudman eller om förhandlingarna har pågått under en längre tid och föranlett tredje man anledning att tro att huvudmannen kommer att acceptera en överenskommelse som mellanmannen företar. Om huvudmannen inte agerar för att klargöra en sådan situation kan detta få betydelse vid bedömningen av om befogad tillit förelegat.¹⁸⁰

5.4.1.2 Härrörandekravet

Härrörandekravet innebär att de yttre omständigheter som grundar tilliten ska ha en koppling till eller härröra från huvudmannen.¹⁸¹ Därutöver ska huvudmannen även ha haft insikt om att dessa omständigheter kunnat föranleda en befogad tillit hos tredje man. HD fann stöd för insiktskravet i 19 § AvtL jämfört med 6 § andra stycket AvtL. Den förstnämnda bestämmelsen stadgar en skyldighet för huvudmannen att meddela tredje man om en fullmakt inte längre gäller och det finns anledning att oroa sig över att mellanmannen kommer att företa en handling ändå. HD menade att bestämmelsen ger stöd för ett högt ställt krav på insikt hos huvudmannen.¹⁸²

HD diskuterade även att oaktsamhet från huvudmannen i förhållande till tredje man inte är tillräckligt för att utgöra grund för bundenhet. Däremot kan det tänkas att huvudmannen kan undgå bundenhet genom att exculpera sig, dvs. genom att visa att han saknat möjlighet att förhindra missförståndet.¹⁸³

---

¹⁷⁸ NJA 2014 s. 684, p. 28-29 i HD:s domskäl.

¹⁷⁹ Se NJA 2014 s. 684, p. 1-7 i Stefan Lindskogs tillägg. Tillägget utgör ett uttalande obiter dicta, ett tillägg för egen del, som fyra justitieråd valt att inte ansluta sig till.

Förhållningssättet till sådana tillägg har kritiserats i doktrin. Se Stridsberg (2014/15), s. 628 f. Den intresserade läsaren hänvisas även till Bengtsson, Bertil, *Om Högsta domstolens nya skrivsätt*, I: Juridisk Tidskrift, 2012-13, s. 743.

¹⁸⁰ NJA 2014 s. 684, p. 16 i HD:s domskäl.

¹⁸¹ NJA 2014 s. 684, p. 17 i HD:s domskäl. Se även NJA 2013 s. 659.

¹⁸² NJA 2014 s. 684, p. 19 i HD:s domskäl.

¹⁸³ NJA 2014, s. 684, p. 20-21 i HD:s domskäl.

5.4.2 Sammanfattande synpunkter

Vad har det för betydelse att HD i fallet introducerar vad som tycks vara en ny typ av fullmakt? Domen har varit föremål för diskussion där åsikterna kring denna nya, tillitsgrundande fullmakt går isär.¹⁸⁴

Tredje mans tillit utgör inget fullmaktsgrundande rättsfaktum enligt de fullmakter som framgår av andra kapitlet AvtL, d.v.s. tilliten har ingen inverkan på om fullmaktskompetens föreligger. Däremot är tredje mans tillit av betydelse för behörighetens omfattning. Stridsberg menar att HD:s ställningstagande i NJA 2014 s. 684 tyder på att tredje mans insikt numera bör få betydelse redan vid bedömning av om fullmaktskompetens föreligger överhuvudtaget.¹⁸⁵ I domen konstateras att fullmakter numera kan grundas antingen på huvudmannens viljeförklaring eller på tredje mans befogade tillit. Både Svensson och Lundberg ställer sig kritiska till denna uppdelning och det faktum att tillitsfullmakten bör klassas som en särskild typ av fullmakt. Lundberg menar att befogad tillit snarare bör ses som en del av varje fullmaktstyp, om än tilliten inte spelar något självständig roll när det kommer till ställningsfullmakten som baseras på lag eller sedvänja.¹⁸⁶ Att tala om fullmakt som antingen grundade i huvudmannens viljeförklaring, i tredje mans befogade tillit eller dessa i kombination menar Lundberg är förvirrande. Det bör snarare ses som att huvudmannens agerande utgör en grund för behörighet och att behörigheten är det som tredje man känner befogad tillit till, eftersom det representerar det handlingsutrymme som mellanmannen har att agera.¹⁸⁷ Svensson menar att eftersom *befogad tillit* har betydelse både inom ramen för de fullmakter som bygger på huvudmannens viljeförklaring, likväl för sådan fullmakt som HD valt att kalla tillitsfullmakt så kan begreppsbyggnaden HD använder ifrågasättas. Svensson menar att uppdelningen i själva verket skymmer det faktum att viljeförklaringsbegreppet i svensk rätt bygger på en moderniserad tillitsteori där tredje mans tillit har betydelse.¹⁸⁸ En fullmakt grundad på befogad tillit och en fullmakt grundad på en viljeförklaring innehåller båda inslag av tillit, det som skiljer dem åt är vari tilliten ligger.¹⁸⁹ Svensson förespråkar för sin del en lösning där tillitsfullmakten istället bör klassas som en speciell ställningsfullmakt. Ställningsfullmakten i 10 § andra stycket AvtL är inte grundad på en viljeförklaring, utan följer av lag eller sedvänja, varför sambandet mellan dem hade blivit tydligare.¹⁹⁰

I domen anför Stefan Lindskog för egen del att det utöver tredje mans befogade tillit även bör introduceras en tredje typ av fullmakt, en fullmakt grundad på *mellanmannens* befogade tillit.¹⁹¹ Detta ansluter sig varken

---

¹⁸⁴ Jfr Svensson (2015/16); Lundberg (2015/16); Stridsberg (2014/15).

¹⁸⁵ Stridsberg (2014/15), s. 621 f.

¹⁸⁶ Svensson (2015/16), s. 346; Lundberg, (2015/16), s. 736.

¹⁸⁷ Lundberg (2015/16), s. 736.

¹⁸⁸ Svensson (2015/16), s. 346.

¹⁸⁹ Svensson (2015/16), s. 355.

¹⁹⁰ Svensson (2015/16), s. 346.

¹⁹¹ NJA 2014 s. 684, p. 4 i Stefan Lindskogs tillägg.

Lundberg eller Svensson till. De grundar sina motargument på samma tankar som redogjorts för ovan där Lundberg så väl som Svensson menar att eftersom den befogade tilliten har betydelse för många olika fullmakter, men inte utgör ett fullmaktsgrundande rättsfaktum, så kan tilliten grunda sig hos både tredje man och mellanmannen beroende på vilken typ av fullmakt det rör sig om. Vid uppdragsfullmakt, som Lundberg ger som exempel, menar han att den befogade tilliten ligger i att mellanmannen hyser tillit till vad huvudmannen meddelar.¹⁹² Att föra diskussionen så långt som att även mellanmannens befogade tillit ska ses som en självständig fullmaktstyp skriver inte heller Stridsberg under på. Hon stödjer sin argumentation på att mellanmannen inte kan tvingas in i ett avtal eftersom han inte har handlat i eget namn. Detta menar Stridsberg följer av den grundläggande avtalsrättsliga principen om att endast avtalsparterna kan bli förpliktigade eller berättigade på grund av ett avtal. En utomstående ska inte bli bunden om han inte visat en vilja att bli bunden.¹⁹³

Genom härrörandekravet placeras risken för bundenhet på huvudmannen om han förblir passiv i en situation då omständigheterna för tilliten härrör från honom, och han haft insikt om att omständigheterna kunde föranleda tredje mans befogade tillit.¹⁹⁴ Den tillitsteori som legat till grund för svensk rätt har inte uppställt något insiktskrav likt det HD har introducerat genom rättsfallet. Svensson menar att det krav HD ställer på insikt hos huvudmannen snarare pekar på att huvudmannen agerar i enlighet med sin vilja att orsaka denna befogade tillit. Det rör sig då snarare om ett handlande i linje med viljeteorin och inte med tillitsteorin, varför Svensson menar att det är anmärkningsvärt att kalla det för tillitsfullmakt.¹⁹⁵ Likaså Lundberg ställer sig skeptiskt insiktsrekvisitet och instämmer i Svenssons resonemang om att det snarare rör sig om ett närmande av viljeteorin.¹⁹⁶ Han menar även att eftersom ett sådant rekvisit inte är en del av gällande rätt borde domstolen ge en motivering till hur rekvisitet ska tillämpas innan rättstillämpningen fortsättningsvis använder det.¹⁹⁷ Men så har inte rättstillämpningen gjort. Svea hovrätt har, som nedan kommer visas, tillämpat tillitsfullmakten i linje med HD:s ställningstagande och Lindskogs resonemang i ett fall från 2016.¹⁹⁸

---

¹⁹² Lundberg (2015/16), s. 736.

¹⁹³ Stridsberg (2014/15), s. 628. Stridsberg menar istället att Lindskog genom en sådan lösning eventuellt syftar på att mellanmannen genom befogad tillit bör kunna undgå skadeståndsansvaret enligt regeln om falsus procurator i 25 § AvtL. Hon menar dock att det vore en märklig lösning att mellanmannens skyddsintresse skulle stå högre än huvudmannens vilja eller tredje mans befogade tillit. Angående principen om avtalsverkningarnas subjektiva begränsning se även bl.a. Grönfors & Dotevall (2016), s. 64; Grönfors (1960), s. 9; Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016), s. 25.

¹⁹⁴ Stridsberg (2014/15), s. 622 f.

¹⁹⁵ Svensson (2015/16), s. 347 f.

¹⁹⁶ Lundberg (2015/16), s. 737.

¹⁹⁷ Lundberg (2015/16), s. 738.

¹⁹⁸ Svea hovrätt, mål nr T 3425-15.

5.4.2.1 Avslutande kommentar

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det råder delade meningar kring hur HD:s resonemang ska förstås. Kritiken bottnar sig i om den befogade tilliten ska klassificeras som en självständig typ av fullmakt, en tillitsfullmakt, eller om den bör ses som en speciell ställningsfullmakt och sammankopplas med 10 § andra stycket AvtL. Därutöver har det även framförts kritik kring det faktum att HD har infört ett subjektivt rekvisit gällande huvudmannens insikt. Kritiken grundar sig i att en sådan tillämpning inte ligger i linje med den tillitsteori som legat till grund för den svenska AvtL utan istället närmar sig en tillämpning av viljeteorin, och att de bestämmelser som HD hänvisar till i domskälen inte kan sägas utgöra stöd för att det subjektiva rekvisitet redan är en del av svensk rätt.

5.5 Platschefen

5.5.1 Omständigheter

Målet rörde det faktum att en faktura från en underentreprenör till en huvudentreprenör såldes till ett finansbolag innan den förföll till betalning.¹⁹⁹ Vid förvärvet skickade finansbolaget ett mejl till huvudentreprenörens platschef och bad om att få bekräftat att bolaget med befriande verkan skulle betala fakturan till finansbolaget på förfallodagen och inte till underentreprenören, samt att bolaget inte har några kvittningsskilda motfordringar på underentreprenören. Huvudentreprenörens platschef bekräftade ovanstående med vändande mejl. Underentreprenören sattes därefter i konkurs och finansbolaget begärde då betalt för fakturan. Huvudentreprenören, som genom konkursen hade stora anspråk mot underentreprenören, bestred kravet på bl.a. den grunden att deras platschef inte varit behörig att företa sådana handlingar för deras räkning.

5.5.2 Bedömning

En delfråga i målet rörde huruvida platschefen var behörig att ingå avtalet för huvudentreprenörens räkning genom toleransfullmakt eller i vart fall genom kombinationsfullmakt.

Hovrättens bedömning utgår från de båda fallen NJA 2013 s. 659 respektive NJA 2014 s. 684 och hovrätten slår fast att rättsläget kan beskrivas som att det finns två grunder för fullmakt, fullmakter grundade på huvudmannens viljeförklaring eller fullmakt grundad på befogad tillit hos tredje man eller i vissa fall mellanmannen.²⁰⁰ Hovrätten bekräftade därefter de omständigheter som ansetts vara av betydelse vid bedömningen av tillitskravet.²⁰¹ Angående härrörandekravet bekräftas att det ska röra sig om yttre förhållanden med

¹⁹⁹ Svea hovrätt, mål nr 3425-15.

²⁰⁰ Svea hovrätt, mål nr 3425-15, s. 10.

²⁰¹ Som tidigare nämnts består dessa omständigheter av vilken typ av avtal det rör sig om, vilken verksamhet det gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är samt vilka åtaganden avtalet innebär.

koppling till huvudmannen och att huvudmannen ska ha haft insikt om omständigheterna som legat till grund för tilliten.²⁰² Därefter går hovrätten över till de i fallet specifika omständigheterna.

5.5.2.1 Tillitskravet

Den aktuella personen var platschef med ansvar för det byggprojekt som den aktuella fakturan avsåg. Platschefen hade inom ramen för sin position viss behörighet att företa rättshandlingar, däribland beställning av ÄTA-arbete, behörighet att ändra i betalningsplan samt att anställa underentreprenörer till det ifrågakvarande projektet. Hovrätten ansåg att det aktuella avtalet som slutits med finansbolaget föll utanför ramen för den ovan angivna behörigheten men att omständigheterna likväl kunde få betydelse för hur tredje man uppfattat behörigheten.²⁰³ Omständigheter som talade emot att tilliten ansågs befogad var avtalets betungande karaktär och att åtagandet om ovillkorligt betalningsansvar inte var något som en platschef på ett byggbolag vanligtvis hanterar.

5.5.2.2 Härrörandekravet

Hovrätten tillmätte mejlkorrespondens mellan finansbolaget och huvudentreprenören betydelse eftersom det visade på att finansbolagets eventuella tillit grundade sig på omständigheter som härrörde från huvudentreprenören. Ur korrespondensen framgick nämligen att huvudentreprenören hade godtagit att platschefen var mottagare av mejl rörande denuntiation från finansbolaget och att platschefen rent faktiskt blivit instruerad att hantera mejlen. Sammanfattningsvis ansågs huvudentreprenören ha haft insikt om att omständigheterna kunde föranleda finansbolaget att känna befogad tillit i fråga om platschefens behörighet och dessa omständigheter härrörde från huvudentreprenören. Finansbolaget i sin tur ansågs ha befogad anledning att anta att platschefen var behörig. Därmed bedömde hovrätten att platschefen hade haft behörighet att företa handlingen med bindande verkan för huvudentreprenören.

5.5.3 Sammanfattande synpunkter

Först och främst bör det påpekas att det rör sig om ett hovrättsfall vilket innebär att domen inte är prejudicerande i sig, men den kom inte att överklagas och kan därmed tänkas få betydelse vid entreprenadrättsliga tvister kring behörighetsproblematik ändå. Den lyfter ur entreprenadrättslig synvinkel intressanta aspekter, bl.a. utifrån vilken typ av handling som vidtogs, vem som rättshandlade och hur domstolen ställde sig till detta.

Hovrätten följer i stort HD:s ställningstagande i NJA 2014 s. 684. Något som i hovrättens domskäl bör tillmätas betydelse med viss försiktighet är att hovrätten angav att fullmakter kan grundas på mellanmannens befogade

---

²⁰² Svea hovrätt, mål nr 3425-15, s. 11.

²⁰³ Svea hovrätt, mål nr 3425-15, s. 11.

tillit i vissa fall.²⁰⁴ En typ av fullmakt baserad på mellanmannens befogade tillit är något som Lindskog i NJA 2014 s. 684 anförde för egen del och obiter dictum. Precis som ovan framhållits så har det kritiserats att tillmäta sådana uttalanden alltför långtgående betydelse.²⁰⁵ Även ställningstagandets faktiska innebörd har kritiserats i doktrin.²⁰⁶

---

²⁰⁴ Svea hovrätt, mål nr 3425-15, s. 10.

²⁰⁵ Se fotnot 191.

²⁰⁶ Se bl.a. Stridsberg (2013/14), s. 628; Svensson (2015/16), s. 347 f; Lundberg (2015/16), s. 736.

6 Analys

6.1 Inledning

Fullmakt kommer till uttryck genom två bestämmelser i AB 04, bestämmelsen om ombud och bestämmelsen om startmöte. Vid startmötet kan behörighet för andra än ombuden klargöras. Men vart går egentligen gränsen för behörigheten? Och vad händer om en person handlar utöver den behörighet som följer av AB 04?

Som framgår av de refererade rättsfallen är det ofta andra personer än de som har behörighet enligt reglerna i AB 04 som fattar beslut gällande entreprenaden. Andra än ombuden deltar ofta i byggmöten där besluten protokollförs. AB 04:s krav på skriftlighet är uppfyllt genom anteckning i protokoll. Men är handlingen att klassa som juridiskt bindande när en obehörig person har tagit beslutet? Vad händer för det fall att beställaren nekar entreprenören ersättning just på den grunden att arbetena beställts av annan än ombudet?

Uppsatsens syfte är att redogöra för fullmakt i entreprenadavtal. För att uppnå detta syfte har uppsatsen utrett reglerna om fullmakt i AB 04 och dess förhållande till det allmänna fullmaktsinstitutet. Som utgångspunkt för uppsatsen har två frågeställningar utformats och de ska nu besvaras.

6.2 Hur kommer fullmaktsinstitutet till uttryck i AB 04?

Fullmakt kommer till uttryck i AB 04 genom bestämmelsen om ombud i AB 04 kap. 3 § 1. Utöver det kan beställaren respektive entreprenören, enligt AB 04 kap. 3 § 2, reglera behörighet för andra än ombuden vid startmötet där behörigheten skriftligen tas upp i protokollet.

De fullmakter som kommer till uttryck i AB 04 är självständiga fullmakter eftersom de bygger på ett synbart fullmaktsgrundande rättsfaktum. Det innebär att de omständigheter som grundar fullmakten är synliga för tredje man. Fullmakten uppkommer genom att huvudmannen utser ett ombud eller genom att särskilt anvisa någon behörighet i startmötesprotokoll. Fullmakten i AB 04 kan därmed sägas bygga på en av huvudmannen till tredje man riktad viljeförklaring. Fullmakterna i andra kapitlet AvtL bygger på detta tankesätt och har legat till grund för utformningen av bestämmelsen om ombud i AB 04. Det framgår av Motiv AB 65 som stadgar att bestämmelsen är utformad för att ge ombudet behörighet att i full utsträckning företräda sin huvudman i enlighet med bestämmelsen. Om huvudmannen har meddelat sitt ombud inskränkande föreskrifter bör han göra det tydligt även för tredje man. Annars kan det få till effekt att

huvudmannen blir bunden även om ombudet agerat utöver vad han egentligen får göra. Detta är ett uttryck för den modernare form av tillitsprincip som legat till grund för tillämpning av det svenska fullmaktsinstitutet och som avspeglar sig i AB 04:s bestämmelser. Sådana begränsningar i vad mellanmannen *får* göra ger uttryck för det som kallas för befogenhet.

Ombudets behörighet, dvs. omfattningen av fullmaktskompetensen, avgörs med ledning av bestämmelsen som föreskriver att ombudet har rätt att företräda sin huvudman i *frågor rörande entreprenaden* samt att *träffa ekonomiska och andra uppgörelser*. Bestämmelsen ger alltså uttryck för vad ombuden *kan* göra. Behörigheten är oinskränkt gällande sådana frågor, men det är inte helt klart exakt vilka praktiska handlingar som ryms under rekvisiten. När det gäller vad som omfattas av rekvisitetet frågor rörande entreprenaden kan ledning sökas i kontraktshandlingarna jämte ÄTA-arbeten. Enligt begreppsbestämningarna i AB 04 utgör det ramen för vad som faller under begreppet entreprenad. Rent praktiskt innebär detta att ombuden exempelvis har behörighet att beställa ÄTA-arbeten, berättiga tidsförlängning och representera sina huvudmän vid startmöte respektive byggmöten. Av vikt att poängtera är, i likhet med vad Samuelsson framhåller, att varje entreprenad är unik i sig vilket gör att det inte går att avgränsa bestämmelsen till en för alla entreprenader tillämplig omfattning.

När det gäller rekvisitetet att träffa *ekonomiska och andra uppgörelser* ska rimligtvis även dessa ha ett samband med entreprenaden. Begreppet uppgörelse för tankarna till att parterna ska göra upp om något de inte är överens om. Samuelsson menar därför att rekvisitetet innebär en utökad behörighet för ombuden att med bindande verkan företräda sina huvudmän vid tvistelikhande uppgörelser av ekonomisk eller annan karaktär. Det är svårt att tänka sig en annan lösning eftersom bestämmelsen är uppdelad i två delar och är utformad för att omfatta något ytterligare än vad som enbart ryms under rekvisitetet frågor rörande entreprenaden. Vad som möjligtvis kan tala emot detta synsätt är syftet bakom bestämmelsens införande. Bestämmelsen var tänkt att fylla behovet av att kunna fatta bindande beslut genom en representant för att entreprenaden effektivt skulle kunna drivas framåt enligt plan. Med detta i beaktande borde behörigheten syfta till att omfatta vardagliga handlingar av vikt för entreprenadens fortgång och inte uppgörelser av tvistelikhande karaktär. Sådana uppgörelser är betungande och kan få betydande effekter för entreprenaden.

Den andra bestämmelsen som ger uttryck för fullmakt i AB 04 stadgar att behörighet för andra än ombudet kan klargöras vid startmötet. Detta skiljer sig från bestämmelsen om ombud så till vida att behörighetens omfattning inte kan utläsas av själva bestämmelsen. Istället framgår det av vad entreprenören respektive beställaren anger i protokollet. Även denna fullmakt är att klassa som självständig.

Med anledning av att någon får behörighet att handla för annan så uppstår följdfrågan kring hur länge behörigheten varar. Bestämmelsen om ombud

kan inte annat än att uppfattas som att den avser att vara tidsbegränsad. Samuelsson menar att bestämmelsen ska läsas i ljuset av AB 04:s begreppsbestämning *entreprenadtid*. En sådan tolkning får till effekt att fel som inte hindrar att entreprenaden avlämnas eller sådana fel som uppstår under garantitiden inte omfattas av behörigheten och därmed inte kan hanteras av ombudet. Hedberg framhåller att bestämmelsen har tillkommit för att öka effektiviteten av genomförandet av entreprenader samt för att minska tvister som tidigare uppstod till följd av att personer, under entreprenadens gång, vidtog handlingar utan behörighet. Baserat på detta i kombination med hur bestämmelsen har utformats är det rimligt att sluta sig till Samuelssons uppfattning. Detta innebär att fullmakten sträcker sig fram till entreprenadens avlämnande, dvs. under entreprenadtiden. AB 04 ger inte någon vägledning för om huvudmannen önskar att fullmakten upphör tidigare. Svaret kan istället sökas i de allmänna reglerna om fullmakt i andra kapitlet AvtL som framhåller att fullmakter återkallas på samma sätt som de uppstår. Detta får till effekt att en huvudman som önskar återkalla ombudets behörighet kan återkalla den genom att utse ett nytt ombud.

6.2.1 Slutsats

Sammanfattningsvis kan konstateras att fullmaktsinstitutet kommer till uttryck genom bestämmelsen om ombud i AB 04 som är utformad för att uppfylla kraven för de allmänna reglerna om fullmakt i andra kapitlet AvtL. Men även genom bestämmelsen om startmöte där behörighet för andra än ombuden kan klargöras. Ombudets behörighet framgår direkt av bestämmelsen, men huvudmannen kan fritt meddela sitt ombud eventuella begränsningar. Huvudmannen står risken att bli bunden om ombudet handlar utöver vad han får göra, och tredje man inte vet om begränsningen. Därför förespråkas att klargöra eventuella begränsningar för tredje man.

I doktrin har behörighetens omfattning i AB 04 endast problematiserats av Samuelsson.²⁰⁷ Detta får till följd att uppsatsens frågeställning i denna del övervägande har besvarats med utgångspunkt i hans resonemang. Hedberg, Johansson, Liman och Deli diskuterar endast praktiska aspekter av bestämmelserna. Slutsatsen gällande ombudens behörighet är att den i enlighet med AB 04 är omfattande och oinskränkt gällande rekvisiten ifråga. Framtida oklarheter kring vilka praktiska handlingar som kan tänkas omfattas av bestämmelsen blir en tolkningsfråga för domstol vid en eventuell tvist. Behörigheten för ombud får anses tidsbegränsad till entreprenadtiden, men kan återkallas tidigare genom att beställaren eller entreprenören utser nytt ombud. Vad som händer om annan än ombud eller särskilt angiven behörig person vidtar en rättshandling ger AB 04 inte svar på. Svar får istället sökas i de allmänna reglerna om fullmakt.

---

²⁰⁷ Samuelsson (2016).

6.3 Hur inverkar de allmänna fullmactsreglerna vid tillämpning av AB 04?

Ur Motiv AB 65 framgår att bestämmelsen om ombud är utformad för att uppfylla kraven för de allmänna reglerna om fullmakt i andra kapitlet i AvtL. Detta innebär att den moderna form av tillitsprincip som legat till grund för fullmakterna i AvtL och som har tillkommit för att skydda tredje man i god tro, även inverkar vid tillämpningen av AB 04. De allmänna reglerna om fullmakt får även betydelse vid en situation då bestämmelserna i AB 04 inte omfattar viss situation. Exempelvis då andra än ombud eller de personer som är speciellt upptagna i startmötesprotokollet vidtar rättshandlingar. De fullmakter som främst aktualiseras är de fullmakter som utvecklats genom praxis samt den s.k. ställningsfullmakten som regleras i AvtL.

Vad det gäller ställningsfullmakt har domstolen varit restriktiv med att bifalla behörighet grundad på sedvänja. Det står klart att fullmakten endast omfattar vardagliga och standardiserade rättshandlingar. Väldigt sällan kan en rättshandling av större innebörd företas av en person grundat på ställningsfullmakt. NJA 2013 s. 659 samt NJA 2014 s. 684 talar i riktning mot att HD har valt att inte utsträcka omfånget av fullmakten. Ramberg har kommenterat HD:s restriktivitet och menar att praktiserande jurister och advokater gör bäst i att inte försöka argumentera för en ställningsfullmakt överhuvudtaget. De bör istället gå direkt på de ytterligare fullmakter som kommit till uttryck genom praxis.

Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz i samklang med Grönfors och Dotevall framhåller att toleransfullmakt har vuxit fram som en effekt av HD:s restriktiva tillämpning av ställningsfullmakten. De menar att det är lättare att påvisa ett visst bruk av handlingar mellan två parter än att påvisa sedvänja. Grönfors och Dotevall menar att toleransfullmakt bygger på en sanktionstanke eftersom huvudmannen sanktioneras för att ha varit passiv. Kännetecknande för toleransfullmakt är att mellanmannen har handlat upprepade gånger utan att huvudmannen har ingripit mot detta. De menar att även kombinationsfullmakt grundas på en tanke om att huvudmannen borde ha ingripit. Grönfors och Dotevall samt Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz framhåller att kombinationsfullmakt ersätter ställningsfullmaktens rekvisit på sedvänja genom omständigheter som i viss kombination och i samverkan ger tredje man intryck av behörighet. Baserat på ovanstående kan därmed konstateras att både toleransfullmakt och kombinationsfullmakt är en vidareutveckling av ställningsfullmakten och har kommit till uttryck för att tillgodose ett behov av att skydda tredje man. Ett skyddsintresse som har sin grund i tillitsprincipen. Men HD:s två senaste avgöranden gällande fullmakt väcker frågan om tolerans- och kombinationsfullmakt är överspelade.²⁰⁸ Stridsberg menar att HD medvetet har valt att undvika

²⁰⁸ NJA 2013 s. 659 och NJA 2014 s. 684.

begreppen och att det bör uppfattas som en signal på att fullmakterna inte längre är aktuella. De bedömningsgrunder som kommit till uttryck i HD:s två senaste fall har fått genomslag i det refererade hovrättsfallet från 2016 där en platschefs behörighet att sluta avtal bedömdes.²⁰⁹

Den av HD introducerade tillitsfullmakten har inte gått obemärkt förbi i den juridiska debatten. Vad som skiljer senare rättsfall från tidigare praxis på området är att HD numera förespråkar en uppdelning mellan fullmakt grundad på huvudmannens viljeförklaring och fullmakt grundad på tredje mans befogade tillit. HD menar att tilliten har betydelse redan vid bedömningen av om fullmaktskompetens föreligger och inte, som tidigare, vid bedömning av behörighetens omfattning. Tilliten har med andra ord sedan tidigare påverkat bedömningen, skillnaden är numera vart i bedömningen tilliten får betydelse. Svensson och Lundberg ställer sig kritiska till HD:s uppdelning. De menar att begreppet tillitsfullmakt kan ifrågasättas eftersom det skymmer det faktum att den befogade tilliten även är av betydelse för andra fullmakter. Behörighetens gränser bestäms av tredje mans uppfattning om huvudmannens vilja. Viljeförklaringsbegreppet grundar sig alltså på en modern form av tillitsprincip. Det går inte annat än att instämma i att begreppsbildningen orsakar onödig förvirring i hur HD:s resonemang ska förstås. Grundat på ovanstående finns det belägg för att ifrågasätta prejudikatets värde i sig. Baserat på Westbergs modell grundar sig tveksamheten främst i om kriteriet rationell motivering är uppfyllt.

Något kort ska nämnas om det härröranderekvisit som HD ställer upp för att befogad tillit ska anses föreligga. I 2014 års fall menar HD att huvudmannen ska ha insikt om att de omständigheter som härrör från honom kan ge tredje man befogad tillit. Ett sådant insiktskrav har kritiserats av bl.a. Lundberg och Svensson som menar att detta är ett uttryck för viljeteorin och att kravet distanserar den s.k. tillitsfullmakten från den moderna tillitsteori som legat till grund för fullmaktsinstitutet.

Kritiken av rättsläget är befogad, men till dess att något avgörande med annan eller tydligare innebörd finns att tillgå är det av vikt att försöka förstå HD:s resonemang. Ur ett entreprenadrättsligt perspektiv är det särskilt intressant att förstå hur de omständigheter, som HD menar har särskild betydelse vid bedömningen av om befogad tillit föreligger, kommer att tillämpas. Omständigheterna är *vilken typ av avtal det rör sig om, hur vanligt förekommande avtalstypen är, vilken verksamhet det är fråga om och vilka åtaganden avtalet gäller*. Även tredje mans vetskap om att mellanmannen brukar företa vissa typer av rättshandlingar får betydelse. Utöver det har det betydelse om avtalsförhandlingarna varit utdragna och tredje man därför har fått skäl att tro att huvudmannen kommer att acceptera en överenskommelse som mellanmannen ingår. De två sista omständigheterna för onekligen tankarna till det som tidigare grundat toleransfullmakt och kombinationsfullmakt.

---

²⁰⁹ Svea Hovrätt, mål nummer 3425-15.

Genom de rättsfall som refererats i uppsatsen framgår hur dessa omständigheter har bedömts och tillämpats. En *tidigare VD*, därefter anställd, ansågs inte behörig att sluta avtal då avtalet var av betungande karaktär och omfattande ekonomisk betydelse. En anlitad *konsult* som inte utgjorde ombud i enlighet med AB 04 ansågs behörig att beställa ÄTA-arbeten genom upprepade och tolererade handlingar. En *divisionschef* ansågs behörig att företa rättshandlingar med bindande verkan om handlingarna föll innanför verksamhetens vardagliga fortgång. I fallet rörde det sig om ett betungande förlikningsavtal som innehöll en tvistlösningsklausul, därför ansågs divisionschefen inte vara behörig. Värt att poängtera i samband med detta rättsfall är att det finns en möjlighet att ett ombuds behörighet i AB 04 omfattar tvistelikhande uppgörrelser. Men när en sådan bedömning ska göras grundat på allmänna regler om fullmakt är det, som det refererade fallet visar, mycket som talar för en motsatt utgång. Såvida det inte ingår i personens vardagliga handlingar att hantera sådant. Till sist ansågs en *platschef*, som redan hade behörighet att beställa ÄTA-arbete och ändra i betalningsplan, även ha behörighet att sluta ett betungande ekonomiskt avtal. Detta eftersom platschefens huvudman ansågs ha haft insikt om de omständigheter som grundande tillit hos tredje man. Samuelsson menar att just platschefer bör utses till ombud eller ges särskild behörighet för att undvika oklarheter kring vad han har rätt att göra med bindande verkan.

6.3.1 Slutsats

Frågan är om man inte hade gjort den svenska fullmaktsrätten en tjänst genom att slopa den uppdelning som HD nu förespråkar. Det skapar snarare förvirring än klarhet att göra en uppdelning mellan fullmakt grundad på huvudmannens viljeförklaring och fullmakt grundad på befogad tillit hos tredje man. Som Svensson och Lundberg framhåller så är det själva fullmaktsförklaringen som utgör det fullmaktsgrundande rättsfaktumet, inte den befogade tilliten i sig. HD ställer upp kravet att omständigheterna som grundar tillit ska härröra från huvudmannen. Detta är ett förtydligande av att både huvudmannens vilja och tredje mans befogade tillit är av betydelse, och inte endast en av dem. HD:s resonemang är otydligt och bör förstås som att skillnaden mellan en viljegrundad fullmakt och det som HD kallar tillitsfullmakt inte grundar sig i om tilliten får betydelse, utan vart i bedömningen tilliten består.

Detta innebär att tredje mans tillit även fortsättningsvis kommer att inverka vid tillämpning av AB 04, vid de fall då dess egna bestämmelser inte omfattar viss situation. Av särskilt intresse är de omständigheter som HD konstaterat är av betydelse för bedömningen av tredje mans tillit och som ovan redogjorts för. Omständigheterna kommer med största sannolikhet att återopas vid framtida entreprenadrättsliga tvister gällande behörighet. Råder det tveksamhet kring behörighet för viss person kan slutsatsen dras att det är av vikt att försätta tredje man i ond tro, eftersom tredje mans tillit är av betydelse för alla typer av fullmakter. Av vikt är att tydligt klargöra hur behörigheten ska fördelas och att som huvudman aldrig förbli passiv. Många

kockar resulterar aldrig i en bra soppa, om man inte klart har talat om vem som *kan* och *får* göra vad.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

NJA II 1915 nr 5. Lagstiftning om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

Litteratur

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars & Lindell-Frantz, Eva: *Avtalsrätt. 1*, 14. uppl., Juristförlaget, Lund, 2016.

[Citeras: Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016)]

Andersson, Eilert & Hedberg, Stig: *ÅTA-arbeten: och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06*, Svensk byggtjänst, Stockholm, 2013.

[Citeras: Andersson & Hedberg (2013)]

Bengtsson, Bertil: *Särskilda avtalstyper 1: gåva, hyra av lös sak, lån, förvaring, entreprenadavtal, avtal om arbete på lös sak, sysslomansavtal och andra uppdrag*, 2. uppl., Norstedt, Stockholm, 1976.

[Citeras: Bengtsson (1976)]

Bernitz, Ulf: *Standardavtalsrätt*, 8. kompletterande uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013.

[Citeras: Bernitz (2013)]

Deli, Robert: *Kommersiell byggjuridik i praktiken*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2012.

[Citeras: Deli (2012)]

Dotevall, Rolf: *Fullmakt och immateriella tjänster*, Norstedts juridik, Stockholm, 2013.

[Citeras: Dotevall (2013)]

Grönfors, Kurt: *Ställningsfullmakt och bulvanskap*, P.A Nordstedt & Söners förlag, Stockholm, 1961.

[Citeras: Grönfors (1961)]

Grönfors, Kurt & Dotevall, Rolf: *Avtalslagen: en kommentar*, 5. uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.

[Citeras: Grönfors & Dotevall (2016)]

Hellner, Jan & Hager, Richard & Persson, Annina H.: *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H. 1, Särskilda avtal*, 6. uppdaterade uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

[Citeras: Hellner, Hager & Persson (2015)]

Johansson, Sture: *Entreprenadrätt och praktik*, Svensk byggtjänst, Lund, 2007.

[Citeras: Johansson (2007)]

Källenius, Sten: *Entreprenadjuridik: kommentar till svenska teknologföreningens allmänna bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsfacken*, Byggnadsindustrins förlag, Stockholm, 1960.

[Citeras: Källenius (1960)]

Motiv AB 65, allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 65 samt kontraktsformulär Svenska teknologföreningens formulär 18, 19 och 20, Svenska teknologföreningen, Stockholm, 1969.

[Citeras: Motiv AB 65]

Peczenik, Aleksander: *Juridikens teori och metod*, Fritze, Stockholm, 1995.

[Citeras: Peczenik (1995)]

Peczenik, Aleksander (red.): *Rationalitet och empiri i rättsvetenskapen*, Juristförlaget, Stockholm, 1985.

[Citeras: Peczenik m.fl. (1985)]

Ramberg, Christina: *Kontraktsrätten: en introduktion*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2005.

[Citeras: Ramberg (2005)]

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina: *Allmän avtalsrätt*, 10. uppl., omarbetad och utökad, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.

[Citeras: Ramberg & Ramberg (2016)]

Samuelsson, Per: *AB 04: en kommentar*, Wolters Kulwer, Stockholm, 2016.

[Citeras: Samuelsson (2016)]

Samuelsson, Per: *Entreprenadavtal: särskilt om ändrade förhållanden*, Karnov Group, Stockholm, 2011.

[Samuelsson (2011)]

Sandgren, Claes: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

[Citeras: Sandgren (2015)]

Strömberg, Tore: *Inledning till den allmänna rättsläran*, 8. uppl., Studentlitteratur, Lund, 1981.

[Citeras: Strömberg (1981)]

Svensson, Ola: *Viljeförklaringen och dess innehåll: om avtalsrättslig begreppsbildning och systematik*, Nerenius & Santérus förlag AB, Stockholm, 1996.

[Citeras: Svensson (1996)]

Thunell, Sten (red.): *Så gick det: domar och beslut i entreprenadvister*, Svensk byggtjänst, Stockholm, 1995.

[Citeras: Thunell (1995)]

Westberg, Peter: *Prejudikattolkningens ABC*, I: Normativa perspektiv: Festskrift till Anna Christensen, Juristförlaget i Lund, Lund, 2000.

[Westberg (2000)]

Artiklar

Bengtsson, Bertil: *Om Högsta domstolens nya skrivsätt*, I: Juridisk tidskrift, 2012/13, s. 743.

Dotevall, Rolf: *Något om ställningsfullmaktens utveckling*, I: Svensk juristtidning, 2003, s. 637.

[Citeras: Dotevall (2003)]

Gregow, Torkel: *Obiter dicta - något att uppmuntra eller motarbeta?*, I: Juridisk tidskrift, 2015/16 s. 36–49.

[Citeras: Gregow (2015/16)]

Grönfors, Kurt: *Löftesprincipen, tillitsteorin och avtalslagen*, I: Juridisk tidskrift, 1992/93, s. 267.

[Citeras: Grönfors (1992/93)]

Ingvarsson, Anders & Utterström, Marcus: *Tolkning av entreprenadavtal - det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04*, Svensk juristtidning, 2015, s. 20.

[Ingvarsson & Utterström (2015)]

Lundberg, Konrad: *Ytterligare om tillitsfullmakter*, I: Juridisk tidskrift, 2015/16, s. 735–740.

[Citeras: Lundberg (2015/16)]

Lando, Ole: *Om han eller hon eller det*, I: Svensk juristtidning, 2014, s. 675–686.

[Citeras: Lando (2014)]

Mellqvist, Mikael: *Entreprenadrätten och kontraktsrättens finrum*, I: Svensk juristtidning, 2013, s. 233.

[Citeras: Mellqvist (2013)]

Munck, Johan: *Rättskällor förr och nu*, I: Juridisk publikation, Jubileumsnummer, 2014, s. 199–208.

[Munck (2014)]

Olsen, Lena: *Rättsvetenskapliga perspektiv*, I: Svensk juristtidning, 2004, s. 105–145.

[Citeras: Olsen (2004)]

Sandgren, Claes: *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, I: Tidskrift for Rettsvetenskap, 2005.

[Citeras: Sandgren (2005)]

Stridsberg, Christine: *Tillitsfullmakter – nytt klargörande om befogad tillit som behörighetsgrund*, I: Juridisk tidskrift, 2014/15, s. 619.

[Citeras: Stridsberg (2014/15)]

Svensson, Ola: *Viljeförklaring och tillitsfullmakt - några kritiska reflexioner kring ett rättsfall*, I: Juridisk tidskrift, 2015/16, s. 330.

[Citeras: Svensson (2015/16)]

Ramberg, Christina: *HD:s moderna fullmaktslära*, I: Juridisk tidskrift, 2013/14, s. 406.

[Citeras: Ramberg (2013/14)]

Elektroniska källor

Institutet för språk och folkminnen,

[http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2Fcgi-](http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2Fcgi-bin%2Fsrfl%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Dhen%26svar%3D78354&sv.url=12.c17e514db30bb2a810ea)

[bin%2Fsrfl%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Dhen%26svar%3D78354&sv.url=12.c17e514db30bb2a810ea](http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2Fcgi-bin%2Fsrfl%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Dhen%26svar%3D78354&sv.url=12.c17e514db30bb2a810ea), besökt 2016-12-10.

[c17e514db30bb2a810ea](http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2Fcgi-bin%2Fsrfl%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Dhen%26svar%3D78354&sv.url=12.c17e514db30bb2a810ea), besökt 2016-12-10.

Sveriges Byggindustrier,

[https://www.sverigesbyggindustrier.se/entreprenadjuridik-affarsavtal/om-](https://www.sverigesbyggindustrier.se/entreprenadjuridik-affarsavtal/om-standardavtal__367)

[standardavtal__367](https://www.sverigesbyggindustrier.se/entreprenadjuridik-affarsavtal/om-standardavtal__367), besökt 2016-12-27.

Övriga källor

AB 04 Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, Byggandets kontraktskommitté.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1943 s 316

NJA 1974 s 706

NJA 1985 s. 717

NJA 1990 s. 591

NJA 1992 s. 782

NJA 2002 s. 244

NJA 2013 s. 271

NJA 2013 s. 659

NJA 2013 s. 1174

NJA 2014 s. 684

NJA 2014 s. 960

NJA 2015 s. 3

Hovrätterna

Svea hovrätt, Mål nr T 694-12, dom (2013-03-08)

Svea hovrätt, Mål nr T 3425-15, dom (2016-03-13)